

1950'lerin Unutulan (Demokrat) İşçi Partisi ve Onun Üç Sisyphus'u

Aziz ÇELİK*

Özet: 1950-1955 arasında faaliyet yürüten Demokrat İşçi Partisi (DİP) ılımlı sol nitelikli bir işçi partisidir. Programında kendini, “bütün gayretini işçi sınıfını siyasi bir kuvvet haline getirmek için sarf etmiş bulunmaktadır” şeklinde tanımlayan DİP ılımlı sol/sosyal demokrat bir parti kimliği taşıyordu. Genel Başkan Avukat Orhan Aرسال dışındaki kurucuları işçilerden oluşan parti, etkili ve güçlü bir parti olamamış; gerek örgütlenme gerekse seçimler açısından başarılı sonuçlar alamamıştır. Ancak bu başarısızlığına rağmen parti, işçilerin siyasal örgütlenmesi konusunda izler bırakmıştır. Kurucuları ve yöneticileri arasında yer alan Orhan Aرسال, Üzeyir Kuran ve İbrahim Güzelce Türkiye'nin sendikal ve siyasal yaşamında DİP dışında da çeşitli roller oynamıştır. Aralarında örgütsel bir süreklilik olmasa da DİP ile TİP arasında önemli kesişimler vardır. DİP'in sendika-siyasi parti ilişkileri konusundaki tutumu özgündür. DİP siyasi partilerin sendikalara müdahale etmesine karşı çıkmış ve ana akım siyasi partilerle içli dışlı olan sendikacıları “işçi aristokratları “ ve “sahte sendikalistler” olarak şiddetle eleştirmiştir. DİP siyasal ve sosyal tarih yazımında ihmal edilen bir partidir. Partinin siyasal etkisinin cılızlığı bunun temel nedenidir. Ancak DİP 1950'lerin sendika-siyaset ilişkisinin ve 1960'ların başında TİP'in kuruluşunun anlaşılmasında kayda değer işaretler taşıyan ve işçilerin siyasal deneyim kazanmalarına katkıları olan bir partidir.

Anahtar Kelimeler: Demokrat İşçi Partisi, Orhan Aرسال, Üzeyir Kuran, İbrahim Güzelce, Sendikacılık ve Siyaset

The Forgotten (Democrat) Labour Party of the 1950's and Its Three “Sisyphus” Leaders

Abstract: Democrat Labour Party which established in 1950 and erased from political life in 1954 was a moderate left labour party. The party of which all founders, except its president lawyer Orhan Aرسال, composed of workers couldn't become a powerful and lasting labour party. The party failed both in organizing workers and general elections. Despite this failure it has created some traces that followed

* Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü.

by the later labour party: Turkish Labour Party of 1961. There are no direct organisational ties between these two parties, however both have some intersections and priorities. Orhan Arsal, Üzeyir Kuran and İbrahim Güzelce, founder and leaders of the party, played important roles in Turkish politics and trade unionism. Democrat Labour Party that identified itself “party has used its all effort to create politically powerful working class movement” had a moderate left/social democratic identity. The party had a unique approach in terms of relations between trade unions and the party. The party rejected political involvement in trade unions, and criticised trade unionist under the influence of mainstream politics as “labour aristocracy” and “pseudo unionists.”The party has been ignored in labour historiography, because of its political weakness. However, it has remarkable traces to evaluate and understand the 50's labour movements and Turkish Labour Party of 1961.

Key Words: Democrat Labour Party, Orhan Arsal, Üzeyir Kuran, İbrahim Güzelce, Trade Unionism and Politics

Giriş

1950-1955 arasında faaliyet yürüten ve son yıllarında İşçi Partisi adını alan Demokrat İşçi Partisi (DİP) siyasal etkisinin sınırlılığı nedeniyle adeta unutulmuş bir partidir. Parti 1946 sonrasının sınırlı-çoğulcu politik ortamında, 1950 seçimlerinden kısa bir süre sonra kuruldu. Bilindiği gibi 1938 Cemiyetler Kanunu'nda yer alan “sınıf adına ve esasına” göre cemiyet kurma yasağının 1946 Haziran ayında kaldırılmasının ardından çok sayıda irili ufaklı parti kuruldu. Bu partilerin bir bölümünü sol-sosyalist partiler oluşturmaktaydı. Türkiye'de 1970'lere kadar kurulan sol ve işçi partilerini örgütsel ve siyasal gelenek açısından iki gruba ayırmak mümkündür. Birinci grup partiler ana akım olarak 1920'de kurulan Türkiye Komünist Partisi (TKP) geleneğine bağlı veya onun türevi olan partilerdir. Türkiye Sosyalist Partisi (TSP), Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP) ve Vatan Partisi (VP) bu tür partilerdir. İkinci tür sol ve işçi partileri ise doğrudan örgütsel sol bir geleneğin ürünü olmayan ve kendine özgü koşullar içinde ortaya çıkmış partilerdir. Demokrat İşçi Partisi (DİP), Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve Türkiye Çalışanlar Partisi (TÇP) girişimi bu tür partilerdir. 1950'li yıllarda önemli bir toplumsal ve siyasal varlık gösteremese de gerek DİP gerekse VP 1960 sonrası sol ve sendikal birikime katkıları açısından göz ardı edilemez.

1946 sonrasında işçilerin siyaset açısından ağırlığının ve öneminin giderek arttığı bilinmektedir. CHP ile DP, işçileri ve sendikaları denetim altına almaya çalışırken, bir yandan da “sosyalist”, “işçi” ve “çalışma” adlarını taşıyan partiler kurulmuştur. Bu gelişmeler işçilerin siyasal bir güç haline gelmekte olduklarının

önemli göstergelerindedir. Ancak 1946 Haziran ayında kurulan sosyalist partilerin ve bu sosyalist partilerin kurduğu sendikaların Aralık 1946'da kapatılması ve 1947'de yaşanan TKP tevkifatı sosyalist solun gücünde ciddi bir kırılma yaratmıştır. 1951'de yaşanan bir diğer TKP tevkifatı ise sosyalistleri uzun süre siyaset sahnesinin dışına itmiştir. İşte bu koşullar altında 1950'li yıllarda sosyalist sol iyice cılızlaşmıştır. Bu çalışmada, bu kasvetli ve otoriter siyasal ortamda kurulan ancak önemli bir toplumsal ve siyasal etki yaratamayan bir işçi partisi olan DİP ele alınacaktır.

1950 yılında kurulan DİP'in, Genel Başkan Avukat Orhan Aarsal dışındaki kurucuları işçidir. Kuruculardan Üzeyir Kuran sendikal harekette saygın bir isimdir ve eski bir TKP'li olarak bilinmektedir. Partinin İkinci Başkanlığını Kuran, Genel Sekreterliğini ise daha sonra TİP ve DİSK Kurucuları arasında yer alacak olan İbrahim Güzelce üstlenmiştir. Aralarında örgütsel bir süreklilik olmasa da DİP ile TİP arasında önemli keşifmeler vardır. Güzelce yanında Aarsal da TİP'in kuruluş sürecinde rol oynamıştır.

Kurucu Başkan Aarsal, DİP'in Marksist bir parti olmadığını ve "milli davaları halletmek için teşekkül etmiş birçok mülk sahipleri, esnaf, köylü, işçi sınıfına inhisar eden mutedil sol cenah partisi" olduğunu vurgulamaktadır. DİP'in sendika-siyaset-siyasi parti ilişkisi konusundaki tutumu özgündür. DİP siyasi partilerin sendikalara müdahale etmesine karşı çıkmıştır. DİP, yasanın açık hükmüne rağmen CHP ve DP'nin sendikalara müdahalesine tepki göstermiş ve üyelerine bir süre sendikalarda çalışmayı yasaklamıştır. DİP, dönemin sendikacılarını "işçi aristokratları" ve "sahte sendikalistler" olarak şiddetle eleştirmektedir.

Bu çalışmada DİP'in kuruluşu, gelişimi ve faaliyetleri arşiv belgelerine, dönemin yayınlarına ve tanıklıklara dayalı olarak ele alınacaktır. Partinin sendikal-siyasal süreklilik açısından kayda değer üç önemli ismi olan Aarsal, Kuran ve Güzelce'nin sendikal ve politik biyografilerine yer verilecektir.

1946 Sonrasında Sol ve Sendikalar

TKP'nin yasal alandaki örgütsel ve düşünsel devamı olan Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) ile Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP) 1946 Aralık ayında kapatılınca ve 1946/47 ve 1951 TKP tevkifatları ile sol siyasi hareketler şiddetle bastırılınca, Türkiye'de 1961 yılında TİP'in kuruluşuna kadar güçlü bir sol parti ortaya çıkmadı. 16 Aralık 1946 sonrasında solun sendikalardaki etkinliği zayıflamakla birlikte, kısa zamanda yeniden bu yönde çalışmalara başladıklarının ipuçlarına rastlanmaktadır. CHP'nin işçi- sendika ve esnaf sorunlarıyla ilgili görevlisi Rebi Barkın, İstanbul'da faaliyet gösteren sendikalara ilişkin ayrıntılı raporunda, 1947 Sendikalar Kanunu sonrasında kurulan ve kendilerine hakikaten muhalif dört sendikadan söz etmektedir. "Bu 4 sendika komünist işçiler tarafından ya doğrudan doğruya veya dolayısıyla kurulmuşlardır. (...) İçlerinde az çok faaliyet gösteren ve muzır olabilen sendika (İstanbul Mensucat İşçileri Sendikası) dır."

Ancak 1951 TKP tevkifatı ile birlikte solun sendikalar alanındaki faaliyetleri önemli bir kesintiye uğradı (Çelik, 2010a; 234)

Sol aydınların ve sendikacıların 1946 sonrası girişimlerinden biri 1950'de kurulan Türkiye İşçi Haklarını Koruma Cemiyeti'dir. Cemiyetin kurucuları arasında Nizamettin Babaoğlu, Fehmi Yazıcı, Behçet Atılğan ve Ömer Çetinkaya gibi sosyalistler ve onlardan etkilenen sendikacılar bulunuyordu.¹ Cemiyet'in amacı "işçilerin sınıf haklarını ve meslek menfaatlerini korumak ve onlara daha geniş hak ve menfaatler sağlamak, bu menfaatlerin ve hakların kanun teminatına alınmasına, bu maksatla mevcut kanunlarda, işçi haklarını ve menfaatlerini sınırlandıran hükümlerin kaldırılmasına ve yerlerine, bunları genişletici hükümler konulmasına yasa içinde çalışmak" olarak belirtiliyordu. Cemiyet, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile tanınan hakları, dünyadaki işçi hareketleri ve iş hukukuyla ilgili gelişmeleri anlatmayı önemli bir uğraş alanı olarak görüyordu. Cemiyet, "Türkiye'de İşçi Sınıfı Davası ve Hal Çareleri" adlı bir broşür yayınladı. TBMM'ye işçi hakları ile ilgili bir mektup yollayan Cemiyet çeşitli idari baskılar nedeniyle yaşayamadı (Sülker, 1980a).

1950 seçimleri öncesinde ise muvazaa bir işçi partisi girişimi söz konusudur. Adının Türkiye İşçi Partisi olması ve 1962'de gündeme gelecek olan Türkiye Çalışanlar Partisi'ni çağrıştırması nedeniyle bu iddia ilginçtir. *Yeni Sabah*'ta yer alan bir haberde CHP'nin bir seçim taktiği olarak Türkiye İşçi Partisi adıyla bir işçi partisi kurmaya hazırlandığı iddia ediliyordu. Haberde partinin İzmir'in işçiyi seven mebuslarının teşvikiyle kurulacağı, ilk hamlede 20 vilayette teşkilât kurup kongrelerini yapacak olan partinin genel seçimlere katılacağı bilgisi yer alıyordu. Gazete, tamamen CHP'nin bir seçim taktiği olarak kurulacak partinin CHP'den maddi ve manevi yardım göreceğini ve parti programının İngiliz İşçi Partisi'nin programının bir benzeri olacağını ve yakında ilan edileceğini duyuruyordu (Yeni Sabah, 27 Şubat 1950).

1950-60 arasında kurulan ve işçi, sosyalist ve çalışma gibi isimler kullanan sol partiler şunlardır: Demokrat İşçi Partisi (1950), Çalışma Partisi (1950), Vatan Partisi (1954), Çalışma Partisi (1960) ve Sosyalist Parti (Çelik, 2010a). 1950'de Ankara'da kurulan Çalışma Partisi'nin kurucu ve yöneticileri Av. Cevat Mimaroğlu, Ömer Fahri Ünsal, Bedrettin Örtensoy, Mehmet Emin Özdemir'den oluşmaktadır. 1953 yılında DİP kongresine katılan Çalışma Partisi Genel Başkanı Bedrettin Örtensay iki partinin de aynı işi yaptığını, bu nedenle birleşmelerini istediklerini açıklamıştı. Ancak DİP kongresinde bu konuda bir karara varılamadı (Sülker, 1975, 76). Kurucuları arasında eski TKP kadrolarının yer aldığı Vatan Partisi ise 1954 yılında İstanbul'da kuruldu. Genel Başkanı Dr. Hikmet Kıvılcımlı, kurucuları, S. Kayaoğulları (tekstil işçisi), Hüseyin Kazancı (örücü), İ. Savgat (tesviyeci), Osman

¹ Nizamettin Babaoğlu, 1947'de İstanbul Madeni Eşya Sanayi İşçileri Sendikası'nın kurucularından ve İİSB'nin ilk yönetim kurulu üyelerindendir. Sülker, sosyalist çevrelerle ilişki kurarak kendini yetiştirdiğini yazmaktadır (Sülker, 1980b). Behçet Atılğan, 1946'da kurulan Türkiye Sosyalist Partisi'nin önde gelen isimlerindendir.

Sercan (dokumacı), Hikmet Kıvılcımlı (doktor), İ. Kayaoğulları (tekstil işçisi), Ahmet Cansızoğlu (tekstil işçisi). Partinin on kişilik Merkez Heyetinde üç tekstil işçisi, bir klişeci, bir tesviyeci, bir örücü, bir dokumacı, bir katip, bir müteahhit ve bir doktor-tüccar bulunmaktadır. Parti 1957'de kapatılmıştır. Vatan Partisi'nde Hikmet Kıvılcımlı hariç diğer kurucular işçi idi (Çelik, 2010). 1946 yılında kapatılan Esat Adil'in Türkiye Sosyalist Partisi 1950'de tekrar kurulsada önemli bir varlık göstermeden 1952'de kapatıldı. Bu partilerin bir bölümü politik ve toplumsal açıdan kayda değer bir iz bırakmasada, Demokrat İşçi Partisi (DİP) ve Vatan Partisi (VP) 1960 sonrası sol ve sendikal birikime katkıları açısından göz ardı edilmemelidir. Bu dönemde her şeye rağmen işçilerin siyaset açısından giderek artan ağırlığının ve öneminin altı çizilmelidir.

Demokrat İşçi Partisi'nin Kuruluşu ve Çalışmaları

3 Ekim 1950'de kurulan Demokrat İşçi Partisi'nin kurucuları dört kişiydi ve Avukat Orhan Arsal dışındakiler işçiydi: Üzeyir Kuran (tesviyeci), Nizamettin Yalçinkaya (tesviyeci) ve Ferruh Apaydın (makinist). İşçilerin yoğun olarak yer aldığı Müteşebbis İdare Kurulu şu isimlerden oluşmaktaydı: Ömer Çetinkaya (dokumacı), Neşet Bilgen (işçi), Hüsnü Konukseven (tesviyeci), Hasan Şendalay (makinist), Ferruh Apaydın, Ömer Güleç (makinist), Rıza Durak (matbaa işçisi) (Sülker, 1975; 63).

Sülker, DİP'in bir tepki olarak, DP'nin Arsal'ı veto etmesi üzerine kurulduğunu yazmaktadır: "Demokrat Partinin vetosu, Demokrat İşçi Partisini doğurmuştu. Bu parti Avukat Dr. Orhan Arsal'ın DP Genel Merkezine duyduğu öfkenin sonucu olarak kurulmuştur. Arsal 1950 milletvekili seçimlerinde DP'den İstanbul'da aday adayı olmuş ve İstanbul'da ön yoklamayı kazanmıştı. Ancak DP Genel Merkezi Arsal'ın adını aday listesinden çıkartmıştı." Sülker'e göre, bu olay Arsal'ın politika sahnesinde mücadeleye devam etmesi için böyle bir parti kurmaya yönelmesi sonucunu doğurdu. DP'nin Arsal'ı sol eğilimleri nedeniyle veto etmiş olması muhtemeldir. Sülker, partinin yöneticilerinin DP'nin baskısına uğradığını belirtmektedir (Sülker, 1975; 69). Arsal'ın çok sayıda partiye yayılan siyasi serüveni dikkate alındığında Sülker'in bu değerlendirmesi haklılık kazanmaktadır. Ancak Arsal'ın herhangi bir parti değil bir işçi partisi kurduğunu unutmamak gerekir.

Partinin işçi sınıfının içinde güç kazandığını söylemek güçtür. Parti 1952 itibarıyla 600 kadar üyeye ulaşmıştır. Parti ülke çapında bir örgütlenme gerçekleştirilememiş ve İstanbul'da üç ilçede (Beyoğlu, Eyüp ve Fatih) kurulmuştur. Bütçe darlığı nedeniyle Beşiktaş ve Kadıköy'de faaliyete geçememiştir. DİP çalışmalarının önemli bir bölümünü eğitim çalışmaları oluşturmuştur. Parti her Cumartesi Beyoğlu ilçesinde konferanslar vermiş fakat parti çalışmalarına katılacak aydınların azlığı nedeniyle diğer ilçelerde buna imkan bulamamıştır. Parti 1951 milletvekili ara seçimlere katılmış ancak başarı gösterememiştir. Tunaya'nın verdiği bilgilere göre partinin yayın organı yoktur (Tunaya, 1952, 741). Ancak partinin kendi raporlarına göre kısa bir süre yayın yapan ve daha sonra yayınından

vazgeçilen *Tarla* adlı bir gazetesi vardır (Birinci Sarı Çizgili Kitap, 1953; 13). Parti, 1953 yılındaki İkinci Genel Kongresinde adını İşçi Partisi olarak değiştirmiştir.

Fotoğraf 1: (Demokrat) İşçi Partisi Amblemi (Uste Kemal Sülker Arşivi)

DİP kısa süren siyasi ömründe gerçekleştirdiği siyasi faaliyetler sonucu DP'nin hiddetini üzerine çekmiştir. Etkisi sınırlı bir partiye dahi tahammül edilememesi dönemin politik ikliminin boğuculuğunu göstermesi açısından önemlidir. Partinin faaliyetlerini takiben işçi üyeleri işten atılmış veya çalıştıkları kentten başka yerlere sürülmüştür. DİP, DP'nin bu tutumuna karşı protesto eylemleri düzenlemiş, bu durum ise DP'li sendikacıların DİP'e karşı tepkilerini daha da artırmıştır (Sülker, 1975; 69).

DİP Birinci Genel Kongresini 10 Şubat 1952'de yaptı. Üzeyir Kuran'ın okuduğu Genel İdare Kurulu raporunda partinin ilk yıllarına ait çalışmalara dair bilgiler yer almaktadır. Raporunda “önce kendi münevverlerimizi yetiştirmek zarureti hissettik” denilmektedir. Parti kuruluşundan itibaren aralıksız bir biçimde Beyoğlu ilçesinde Cumartesi akşamları seminerler yaptı. Bu seminerler ile Türkiye’de müstakil halk üniversitesinin temellerinin atıldığı belirtilerek, “iktisatta ‘bollukçuluk’ ve siyasette ‘insancıl sosyalizm’ ideolojisini tedrise çalıştık” denmektedir. “İnsancıl sosyalizm” ifadesi oldukça dikkat çekicidir. TİP’te Aybar tarafından kullanılacak olan “güleryüzlü sosyalizm” ifadesi ile benzerlik DİP ile TİP arasındaki kimi benzerliklere bir örnektir. Parti bu dönemde Beyoğlu İlçesinden başka, Fatih ve Eyüp ilçelerinde de faaliyete başlamış, Eminönü, Beşiktaş ve Kadıköy ilçeleri de kurulmaya çalışılmıştır. Ancak bu son üç ilçe için bina tedarik edilememiştir. Ancak gerek mekan sıkıntısı gerekse partili münevverlerin azlığı nedeniyle Fatih ve Eyüp ilçelerinde devamlı konferanslar yapılamadığı belirtilmektedir. Partinin düzenli bir yayın organının olmaması da bir başka önemli eksiklik olarak vurgulanmaktadır.

Demokrat İşçi Partisinin dünkü mitingi

Toplantıya 200 kadar işçi iştirak etti ve parti başkanı bir konuşma yaptı

Dünkü mitingde Demokrat İşçi Partisi Başkanı konuşurken

Demokrat İşçi Partisinin tertiblediği miting, dün sabah saat 10 da Taksim Cumhuriyet Gezisinde yapılmıştır. Vilâyet tarafından evvelce müsaade edilmeyen ve nihayet dün vanılmasına izin verilen

Fotoğraf 2: DİP Taksim Mitingi
26 Mayıs 1952, Cumhuriyet

Partinin Birinci Kongresinde partinin isminin değiştirilmesi tartışması gündeme geldi. Genel Başkan Orhan Arsal partinin isminin değiştirilmesi üzerine konuştu. Arsal “Biz partimize demokrat kelimesini bir zırh olarak kullanmak istemedik. Çünkü demokrasi toptancı bir zümre teşekkülü değildir. Biz İşçi Partisine ne faşizm ne de Bolşevizm izafe edilmesin diye bu ismi aldık. Gayemiz bir proletarya dikatoryası kurmak değil, fakat sadece işçi sınıfını, tam bir demokraside anlaşılmanada, fiili bir müsavat seviyesine çıkarmaktır. Partimize muhakkak bir isim lazımsa (...) Sosyalist İşçi Partisi diyelim” önerisini yaptı (Birinci Sarı Çizgili Kitap, 1953; 15). Kongrede partinin ismini değiştirmek için tartışmalar yapıldı. Mahmut Arslan ve Üzeyir Kuran “İşçi Partisi” adını önerirken kongre başkanı Mehmet Dizman mevcut ismin değiştirilmemesini istedi. Bu öneri kabul edildi ve partinin adı bu kongrede değiştirilmedi (Sülker, 1955; 142).

DİP bu dönemde çeşitli miting ve toplantılar gerçekleştirdi. Tekstil ve Örne İşçileri Sendikasının Taksim Gezisinde² yapmak istediği mitingin engellenmesi ve Başbakan Yardımcısı Samed Ağaoglu'nun sendikaları suçlaması üzerine DİP sert tepki gösterdi ve aynı yerde bir parti mitingi yapmak istedi. İstanbul Valiliğinin izin vermek istemediği bu miting parti başkanı Arsal'ın ısrarı üzerine 25 Mayıs 1952 tarihinde Taksim Gezisinde yapıldı. Mitinge 200 civarında işçi katıldı (Cumhuriyet, 26.5.1952; Milliyet, 13.5.1952). Bu

² Taksim Gezisinde miting yapma tartışmasının kökleri 1950'li yıllara uzanmaktadır. 1952 Tekstil ve Örne İşçilerinin engellenen bu mitinginden sonra bu kez 1953 yılında İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin (İİSB) bir miting girişimi daha engellenmişti. Zeytinburnu Çimento fabrikası işvereninin sendika üyesi 55 işçiyi işten atması üzerine İİSB, Zeytinburnu Çimento fabrikası sahibinin usulsüz adaletsiz ve kanunsuz hareketlerini ve sendika hürriyetine karşı yapılan baskıları protesto etmek için 15 Mart 1953 Pazar günü Taksim Meydanı'nda bir miting yapmaya karar vermişti. İİSB miting ile ilgili bütün yasal işlemler yerine getirmişti. Fakat Cumartesi günü gece geç saatte İstanbul Valisi “memleketin yüksek menfaatları mülahazasile” mitingine izin verilmediğini sendikalara bildirmişti. Bu konuda bakınız: (Koçak, 2009).

mitingin ardından Genel İdare Kurulu üyeleri Tekel işçisi Ferruh Aydın Bitlis'e Hasan Şendalay da Malatya'ya sürüldü. Partinin Kumkapı mitinginin ardından ise bu kez partinin İkinci Başkanı Üzeyir Kuran Galata Köprüsündeki işinden atıldı. Bu baskıyı protesto için Kasımpaşa'da bir miting yapıldı.³ Bu mitingin ardından parti başkanı savcılığa davet edildi (Birinci Sarı Çizgili Kitap, 1953, 9).

Bu dönemde partinin siyasi faaliyetlerinden dolayı çeşitli adli soruşturmalar söz konusu oldu. Üzeyir Kuran, partinin Birinci Genel Kongresinde okuduğu rapordan dolayı Beyoğlu 3. Sulh Ceza Mahkemesine sevk edildi. Prof. Recai Okandan, Prof. Sulhi Dönmezer ve Doçent Naci Şensoy tarafından hazırlanan bilirkişi raporunda kongrede yapılan konuşmalarda komünizm propagandası olabilecek bir suçla rastlanmadığı, ancak Kuran tarafından okunan raporda yer alan "Demokrat İşçi Partisi 8 aylık faaliyet devresinde bütün gayretini işçi sınıfını siyasi bir kuvvet haline getirmek için sarfetmiş bulunmaktadır. Polis korkusundan sinmiş, sefaletten yılmış insanları politika esnafından kurtarmak; işçi menfaatlerini satan işçi aristokratlarını bertaraf etmek, kendi refahlarını işçilerin kusduğu kanda arayan sahte sendikalistlerin tasallutunu önlemek, iş ihtilaflarını patronlara peşkeş çeken işçi mümessillerinin saltanatını yıkmak kolay elde edilebilir neticelerden değildir" şeklindeki sözlerin ve kongrede okunan raporun Türk Ceza Kanunu'nun 312. Maddesini ihlal ettiği iddia edildi. Ancak mahkeme Kuran'ı beraat ettirdi. Kumkapı'da yapılan bir toplantıda ise partili Mahmut Arslan "ileride bir meclis teşekkül eder de benim hürriyetlerimi yok eden bir kanun yaparsa ben o Meclisi bomba ile atar ve kendi hayatıma da son veririm" dediği için hakkında dava açıldı ancak tehdidin geleceğe yönelik olması nedeniyle suç sayılmasına imkan olmadığına karar verildi (Birinci Sarı Çizgili Kitap, 1953). Demokrat İşçi Partisi'nin Feriköy Ocağının açılışında "halkı kanunlara karşı koymaya teşvik eder mahiyette konuşma yaptıkları gerekçesiyle Orhan Arsal, Yusuf Arsal, Üzeyir Kuran ve Sevdije Kaya hakkında savcılık soruşturması açılması partiye yönelik baskılara bir diğer örnektir (Cumhuriyet, 6 Ağustos 1953).

DİP'in İkinci Genel Kongresi 13 Haziran 1953 tarihinde toplandı. Bu kongre delege usulüyle yapılmış ve 89 delege katılmıştır. Kongre başkanlığına seçilen İbrahim Güzelce, diğer adaylardan daha çok oy almıştı. Bu Kongreye Eskişehir, Kocaeli, Samsun, Bursa ve Ayancık'tan da delegeler katıldı. Kongrede genel başkanlığa yeniden Orhan Arsal seçilirken Yönetim Kurulu şu işçilerden oluşmuştu: Üzeyir Kuran, İbrahim Güzelce, Mahmut Arslan, Fevzi Gönüllü, Rıza Durak, İsmail Tuğtekin, Mehmet Alpler, Ömer Güleç ve Osman Sercan (Sülker, 1975; 75-76).

Kongrede işçi sendikalarına karşı ağır eleştiriler yapıldı. Sülker'e göre bu ithamlar sendika yöneticilerinin partiye şüphe ile ve düşmanca bakmalarından sonra

³ Parti raporunda bu mitinge yirmibinden fazla dinleyicinin katıldığı yazılmaktadır. Ancak bu partinin etkisi dikkate alındığında bu sayının gerçekçi olmadığı açıktır (Birinci Sarı Çizgili Kitap, 1953)

başlamıştı. Kongre raporunda sendikacılara karşı sert ifadeler yer almaktadır (Birinci Sarı Çizgili Kitap, 1953; 5):

“Ah hele şu sendikalar!... Sözde siyasetle iştilal etmeyen, fakat siyaseti pek meşgul eden bu sarı topluluklar!... Hangi sahte sendikalistin eliyle hangi partiye peşkeş çekileceği, hangi ideoloji ile zina ettirileceği meşkur birer bivei bakir. Çünkü şahsiyetleri yok.. Çünkü ayrı bir zümreye, menfaati zıd bir iktisadi sınıfa mensup olduklarının şuuruna varmak onlar için imkansız. İşçileri sendika çatısı altında toplayabilmek için patrona ateş püskürmekten, kin ve husumet saçmaktan başka bir çareye başvuramayan bu sarı sendikalar, kanunun ve muahedelerin himaye eylediği toplanma hürriyetlerini bile müdafaadan aciz!.. Kuvvetlinin önünde elpençe divan duran, kanunsuz emirlere bile boyun eymek haysiyetsizliğini gösteren bugünkü sarı sendika liderleri, sadaka kabilinden verilmiş bir demokrasi ile iktifa ettikçe işçi sınıfının, işçi menfaatlarının müdafii olmak sıfatıyla Millet önünde değil, sulh mahkemesinde bile dava açamazlar. Sadece Marşal planından faydalanırlar, maaşlarını rahatça alırlar ve içlerinden bazıları da aidatları kolayca “deve” yaparlar. Ve bütün bu zahmetlere mukabil iktidarda kim varsa ona yaltaklanmak saadetine mazhar olurlar.”

Kongrede CHP eski İstanbul Milletvekili Ali Rıza Arı'ya söz verildi. İkinci Kongre'de ayrıca partinin adının İşçi Partisi olarak değiştirilmesine karar verildi. Kongre sonrasında Üzeyir Kuran İkinci Başkanlığa, sendikacı İbrahim Güzelce ise Genel Sekterliğe getirildi (Tunaya, 1962; 740).

İşçi Partisi Üçüncü Kongresi 14 Ağustos 1955 tarihinde Eyüp Halk Sineması'nda yapılmıştır. Partinin ikinci kongre sonrasında en temel faaliyeti 1954 genel seçimlerine katılmak olmuştur. Ancak 1954 seçimlerinde yaşanan başarısızlık nedeniyle parti idare kurulunun toplantı nisabını kaybettiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle kongreye sunulan rapor Genel İdare Kurulu raporu değil genel başkanlık raporudur. Raporda partinin 2 Mayıs 1954 seçimleri için büyük bir faaliyet gösterdiği ve partinin İstanbul'un çeşitli semtlerinde yaptığı toplantılarda parti hatiplerinin takibata uğradığı vurgulanmaktadır. Örneğin Orhan Arsal, Üzeyir Kuran ve Sevdije Kayaoğulları hakkında halkı kanunlara karşı işyana teşvik suçlamasıyla soruşturma açılmış ancak dava açılmasına gerek görülmemiştir. Ahmet Başol hakkında iki şüirinden dolayı komünist propagandası, Hüsametün Dinç hakkında ise gizli komünist partisine üyelik iddiasıyla dava açıldıysa da bu davalar beraatla sonuçlanmıştır (Arsal, 1955).

1954 seçimleri İşçi Partisi için oldukça trajik bir süreç oldu. İlan yoluyla partiye “mebus namzeti” arandı. Ancak bu yöntemde başarılı olunamadı. Seçim masrafları için sadece 50'er lira istenmesine rağmen sadece 15 aday bulunabildi.

Beş partinin⁴ katıldığı 1954 seçimlerine İşçi Partisi adıyla katılan DİP, İstanbul'da Orhan Arsal ve Üzeyir Kuran ile birlikte 15 aday gösterdi. Oysa diğer partiler 29 kişilik tam aday listesi ile seçimlere katıldılar. Partinin 1954 seçimlerinde İstanbul Aday listesi şu şekildeydi: 1-Orhan Arsal (avukat, Genel Başkan), 2- Üzeyir Kuran (işçi, 2. Başkan), 3-Fevzi Gönüllü (işçi), 4-A. Hikmet Yamanoglu (avukat), 5-Sevdiye Kayaogulları (işçi), 6-Mehmet Zihni Ildız (işçi), 7-Hüsnü Konuksever (işçi), 8-A. Ekrem Baran (işçi), 9-Zazmettin Ulusakul (işçi), 10-Eşref Uralortaç (musahip), 11-M. Emin Kantürk (işçi), 12-Hüseyin Maveralı (işçi), 13-Ahmet Yurdagel (işçi), 14-Nihat Türkmert (işçi), 15-M. Müfit Kayacan (işçi) (İstanbul Vilayet Mebus İntihap Hey'eti Reisliği, Soyadları Alfabe Sırasına Göre İstanbul Seçim Çevresi Aday listesi, 20.4.1954).

1954 seçimlerinde Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ile seçim işbirliği yapıldı ve Genel Başkan Orhan Arsal, İşçi Partisi listesi yanı sıra CMP listesinden müstakil aday olarak seçimlere katıldı. Aday bulma çalışmaları başarılı olmayan DİP'in seçim çalışmaları da başarılı geçmedi. Bu sırada Eskişehir teşkilatını kuran partinin burada düzenlediği mitinge çok az katılım olması hayal kırıklığı yaratmıştı. İstanbul'daki seçim çalışmaları da sönük geçmişti. Taksim meydanında CMP'nin yaptığı mitinge 60 bin kişinin katıldığını belirten Arsal "işçi yatağı olarak bilinen Kasımpaşada ağaçlara, Taşlı tarlada [Gaziosmanpaşa] taşlara nutuk dinlettik" diyerek sitemini dile getirmektedir. Arsal bütün gayretlerine rağmen 1954 seçimlerinin partinin tam bir hezimetiyile sonuçlandığını belirtmektedir: "Cumhuriyetçi Millet Partisinin listesinde 42 bin küsur rey alan Genel Başkan, İşçi Partisi listesinde ancak 1596 oy alabilmişti. Kırk senelik sendikalist, Türkiye ilk şimendifer ve tramvay grevleri yapmış olan işçi babası ve partinin ikinci başkanı Üzeyir Kuran ise 1100 rey alabilmişti." Partinin Eskişehir'de aldığı oylar ise 350'yi geçmiyordu (Arsal, 1955).

Arsal seçim sonuçlarını şöyle değerlendirmektedir: "İşçi sınıfı kendine siyasi temsilci seçmek şöyle dursun, varlığını teyid etmek için geniş ölçüde rey vermek zahmetinde bile bulunmamıştı. Bu şuur noksanlığından mı idi? Yoksa sendika lideri geçinenlerin diğer sınıf partileri lehine yaptıkları faaliyetlerden mi ileri geliyordu? İşçi partisi bakımından netice birdi: Genel Başkan 1950 tarihinden beri takip ettiği siyasette muvaffak olamamıştı." Bu seçim sonuçlarından sonra Arsal Genel Başkanlık görevinden istifa etti. Ancak ortada istifayı kabul edecek bir Genel İdare Kurulu yoktu. Parti bu nedenle müstafi genel başkanın omuzlarında kaldı. Arsal'a göre seçimlerin kaybedilmiş olması parti liderleri aleyhindeki tahrikata hız verdi ve bu durum Vatan Partisi'nin kurulması ile sonuçlandı (Arsal, 1955).

Arsal'ın Kongreye sunduğu toplam 2.5 sayfadan ibaret genel başkanlık raporu partinin beş yıllık faaliyetinin başarısızlığının vezir bir özeti gibidir. Ancak Arsal bu tabloya rağmen iyimserliğini korumaktadır. Arsal, raporu şu sözlerle

⁴ 1950 seçimlerine Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, Türkiye Köylü Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi ve İşçi Partisi katılmıştı.

bitirmektedir (1955):

“Bu halin değişmesi şarttır. Demokrasi semasını zulüm bulutları sarmışken aç insanlar merhamet dilenemez. Hakem kurullarından medet, burjuva partilerinden insaf umulamaz. Yağmur duasına çıkmış gibi lafla grev kampanyası yapan sendikalarla rahmete kavuşulamaz. Diğer partilere işçiler kul, sendikalar peyk olmaktan vazgeçmelidir. Saçı bitmemiş, yetimlerin hakkı yaygara ile elde edilemez. İşçi sınıfı lafı bırakmalı, kendi siyasi teşkilatını, Vatan yanında, öksüzlükten kurtarmalı, Ana-Baba Partisi seviyesine çıkarmalıdır. Her sendika levhasının yanına İşçi Partisinin tabelası asıldığı gün, enflasyon zulmüne son verecek grev hakkı da elde dilmiş demektir. Sözlerimi bitirirken tekrar anlatmak isterim ki İşçi Partisinin bütün kapıları, bütün kademeleri, bütün insan severlere açıktır. İşçi aydınları, vazife sizi bekliyor.”

Ancak Arsal'ın bu iyimserliğine rağmen (Demokrat) İşçi Partisi üçüncü kongre sonrası sönmülenecek ve faaliyetleri sona erecektir. Böylece partinin toplam siyasi ömrü beş yıl sürecektir. Ancak partinin kurucu kadrolarının siyasi mücadelesi devam edecek ve ileriki yıllarda Türkiye İşçi Partisi'nde Arsal, Kuran ve Güzelce'nin yolları tekrar çakışacaktır.

Demokrat İşçi Partisi'nin Siyasal Kimliği: Mutedil Sol Parti

DİP ılımlı sol/sosyal demokrat nitelikli bir partiydi. DİP kendini, “bütün gayretini işçi sınıfını siyasi bir kuvvet haline getirmek için sarf etmiş bulunmaktadır” şeklinde tanımlamaktadır (Birinci Sarı Çizgili Kitap, 1953, 14). Program⁵ grev serbestisinin mutlak olmasını öngörmekte ve “İş bulamıyan vatandaşlara iş ve çalışma imkanlarını temin eylemek Devletin vazifesidir” hükmünü taşıymaktaydı. Programda partinin amacı oldukça ılımlı ifadelerle yer alıyordu (Demokrat İşçi Partisi Programı ve Ana Tüzüğü, 1950):

“Türk vatandaşlarını tam bir refaha kavuşturacak, dünya çapında tarihi vazifesini tam bir serbestiyle ifaya imkân verecek, halkın kendi iradesile kendi kendini hiç bir kayıd ve şarta bağlı olmaksızın idare eylemesini temin edecek ve bilhassa hiç bir şahıs, zümre hizip veya teşekkülün kanun fevkine çıkabilmesine mesaf [izin] vermiyecek her türlü mevzuatı tesis ve tatbik etmek.”

Parti programında “Hürriyetler” başlığı altında “fikir ve vicdan hürriyeti”, “söz ve yazı hürriyeti”, “okuma ve okutma hürriyeti” ile “birleşme ve toplanma hürriyeti” yer almaktadır.

⁵ Partinin programı ekte yer almaktadır.

“Birleşme ve Toplanma hürriyeti.” başlığı altında ‘Herkes ahlâk, âdab ve temel hükümlere muhalif olmayan herhangi bir gayeyi tahakkuk ettirmek için hiç bir müsaadeye ihtiyaç olmaksızın dilediği teşkilâtı kurmak veya dilediği teşkilâta katılmakta serbesttir. Sükûnu ihlâl etmemek şartile umumi içtima, nümâyış ve grev serbestisi mutlaktır.” Programda ayrıca sendikal haklardan söz edilmemektedir. Sendika dileği teşkilâtı kurmak başlığı altında düşünülmüş olmalıdır. Toplu pazarlık ve sözleşme konusuna programda yer verilmemiştir. Mülkiyet dokunulmazlığın yer aldığı programda mülkiyet hakkının sınırları şu şekilde çizilmektedir: “Ancak, mülkiyet insanı istismara vesile teşkil edemez. Bu itibarla, sermaye ile iş münasebetini Devlet tanzim eder.” Böylece iş ilişkilerinde düzenleyici bir rol verilmektedir.

Programın haklar başlığı altında ise “yaşama ve çalışma hakkı”, “bakım”, “yerleşme ve yer değiştirme hakkı” ile “siyasi haklar” yer almaktadır. Yaşama ve Çalışma Hakkı başlığı altında güçlü bir sosyal devlet vurgusu yer almaktadır: Her Türk vatandaşının hayatı mânen ve maddeten Devlet teminatı altındadır. Bu sebeple, hayatını ve meskenini bizzat temin edemiyen kimseleri Devlet himaye eder. Herkes dilediği yerde ve dilediği işde çalışmakta serbesttir. İş bulamayan vatandaşlara iş ve çalışma imkânlarını temin eylemek Devletin vazifesidir.” Ayrıca programın vergilerle ilgili bölümünde kafa ve kol emeği ile geçinenlerden hiç bir vergi alınmayacağı öngörülmüştür.

Parti programı halkoyuyla seçilen bir cumhurbaşkanının yürütmenin başı olduğu bir başkanlık sistemini savunmaktadır. Ancak programda yer alan “Yüksek İktisat Meclisi” önerisi korporatist izler ve yönelimler taşımaktadır. Programda kurulması hedeflenen Yüksek İktisat Meclisi'nin yapısı ve görevleri şu şekilde öngörülmüştür:

Azası, her meslekte en az on beş yıl hizmet görmüş üçer aslî ve üçer yedek üyeden müteşekkil Yüksek İktisat Meclisi dört sene için intihap olunur. Vazifesi gerek hükümet, gerek meclis üyelerinden birinin teklifi ve gerek re'sen Türkiye Cumhuriyetinin iktisadi ve İçtimaî faaliyetlerini beş sene için tedvir edecek plânları tanzimdir. Yüksek iktisat meclisi tarafından kanunlaştırılmaları teklif olunan planların ikinci defa müzakeresini Büyük Millet Meclisi isteyebilir. Yüksek İktisat Meclisi noktayı nazarında ısrar eder ve hükümet de yüksek iktisat meclisine iltihak eder ise, ihtilâf Yüksek Adalet Divanınca hâl olunur. İktisadî ve İçtimaî plân kanunları beş yıl müddetle tâdil veya ilga olunamaz. Şu kadar ki, en geç dört yıl hitamında ve bir yıl sonra mer'iyete girmek şartiyle sözü geçen plânların tâdili, ilgası veya yerlerine yenilerinin ikamesi caizdir.

Meslek esasına göre kurulan ve beş yıllık planları hazırlamakla görevli Meclise önemli yetkiler tanınmıştır. Meclisin bileşimi ve tanınan yetkiler daha çok korporatist özellikler taşımaktadır. Bu Meclise benzer yapılar Weimar Almanya'sı ile 2. Dünya Savaşı Sonrası kıta Avrupası ülkelerinde söz konusudur.

Demokrat İşçi Partisi'nin kabul ettiği genel siyasi esaslar şunlardı: 1) Nisbi seçim usulünün kabulü, 2) Tek dereceli seçimle işbaşına getirilecek, Parlamento önünde mes'ul bir Cumhurbaşkanı seçimi, 3) İkinci fakat iktisadi bir Meclis tesisi, 4) Temel Hükümlere ve Anayasaya aykırılık iddialarını çözecek bir Yüksek Adalet Divanı tesisi, 5) Temel hükümlerin kabulü için referandum icrası, 6) Kabul edilen esaslara göre Anayasada gerekli tadilatı yapmak üzere bir Müessisan [Kurucu] Meclisinin toplantıya daveti (Tunaya, 1952; 741).

Orhan Arsal, partinin niteliği konusundaki ilk demecinde DİP'in Marksist bir parti olmadığını ve "milli davaları halletmek için teşekkül etmiş birçok mülk sahipleri, esnaf, köylü, işçi sınıfına inhisar eden mutedil sol cenah partisi" olduğunu vurguluyordu. Arsal, "Asıl gayemiz ister şahıs, ister zümre olsun tahakküme imkân vermemek, sefalet içinde bulunan geniş halk tabakalarının refahını temin etmektir. İnsan hakları bakımından liberal⁶ bir partiyiz. Her türlü diktatörlükten nefret ettiğimiz gibi, işçi diktatörlüğüne de muhalifiz" diyordu (Gece Postası, 4 Ekim 1950).

Arsal, Demokrat İşçi Partisinin kuruluş gerekçesini İbrahim Güzelce'ye verdiği bir mülakatta "her türlü tahakküme son verebilmek bilhassa açlığın ve sefaletin meydana getirdiği köleliği ortadan kaldırmak" olarak vurgulamıştır. Arsal bu gayeye erişebilmek için sınıf esasına dayanan bir teşkilata ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Arsal DİP'i daha önce kurulan çeşitli işçi partilerinden hassasiyetle ayırmaktadır. Arsal'a göre "Şimdiye kadar kurulmuş olan işçi partileri hakikatte bir ihtiyacın mahsulü olmayıp ya demokrasi komedisinde kendiliğinden rol almış bir takım kaselislerin [dalkavuk] veyahut diktatörlük rejimlerinin maskesini teşkil etmek üzere kurulmuş kuklaların eseri olduğu için bir faaliyet göstermelerine esasen imkan yoktu. Çünkü Türk işçisi, hiç bir zaman bazı efendilerin zannettiği gibi bu hilelere aldanacak kadar aptal değildir (Güzelce, 1951). Arsal'a göre işçiler CHP, DP ve MP gibi bütüncü partilerde söz sahibi olamazlar: "Bu partilerin ihsan kabilinden bir iki işçiyi vekil yapsalar bile, bunlar hakikatte birer minnetvekili oldukları için, zenginler sınıfının emirlerini yerine getirmekten başka bir şey yapmazlar (Güzelce, 1951).

DİP'in Avrupa sosyalist partileri (işçi partileri ve sosyal demokrat partiler) gibi bir parti olmak istediğini söylemek mümkündür. Nitekim DİP Hür Avrupa Sosyalistleri Birliği'ne katılmak istemiş ancak, 1955 yılında yapılan kongresinde "son siyasi hadiseler"⁷ nedeniyle katılma girişiminden vazgeçilmiştir.

DİP'in Sendika Siyaseti: Sarı Sendikalara Hücum!

Bir işçi partisi olarak DİP'in sendikalarla ilişkileri gerilimlidir ve dönemin ana akım sendikalarına karşı oldukça sert bir tutum takınmıştır. Sendikaların önemli bir bölümünün CHP ve DP'nin etkisi altında olmasından dolayı DİP ile sendikaların

⁶ Buradaki "liberal" ifadesinin iktisadi liberalizmden daha çok siyasi özgürlükçülük anlamında kullanıldığı düşüncesindeyiz.

⁷ "Son siyasi hadiseler" ifadesi ile Kıbrıs olaylarına dikkat çekilmiş olabilir.

ilişkileri gerilimli olmuştur. Sülker, DİP'in mevcut sendikalar hakkındaki görüşlerini aşırı derecede tehditkar olarak nitelendirmektedir. DİP'in mevcut sendikaları ısrarlı bir biçimde "sarı sendika" olarak nitelendiği görülmektedir (Sülker, 1955, 141). DP ve CHP'nin 5018 Sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun'un emredici hükmüne rağmen sendikalara müdahale etmesine tepki gösteren DİP, sendikaların bağımsızlığını savunmuştur. Öte yandan TSP ve TSEKP gibi kendi sendikalarını örgütleyecek kadroları olmayan DİP'in sendikalar üzerindeki etkisi de sınırlı kalmıştır.

DİP ile sendikaların ve özellikle İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin yıldızı hiç barışmadı. Hatta DİP'lilerin etkin olduğu Basın Teknisyenleri Sendikası bir ara İİSB'den ayrılmaya karar verdi. Sendikanın İİSB'den ayrılma gerekçesi, Birliğin bir sendikalar birliği olmayıp parti fikirlerinin çarpıştığı bir yer haline gelmesidir. Özellikle 1952 yılında yapılmak istenen bir işçi mitingi nedeniyle DİP-İİSB ilişkileri kopma noktasına gelmiştir. İstanbul Tekstil ve Örmeye Sanayi İşçileri Sendikasının Nisan 1952'de düzenlemek istediği mitinge DP'li sendikacıların çoğunlukta olduğu İİSB olumsuz tutum takınması, Vali Fahrettin Kerim Gökay'ın mitinge izin vermemesi ve Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu'nun sendikaları suçlamasına DİP'li sendikacılar sert tepki gösterdi (Sülker, 1975; 78-79).

DİP'in sert eleştirilerine yol açan hususlardan biri Ağaoğlu'nun sıradan bir işçi mitingi talebine vermiş olduğu abartılı tepkiydi. Ağaoğlu, memlekette bir sınıf mücadelesinin başlamasına hiç bir zaman meydan verilmeyeceğini, hükümetin muayyen bir merkezden idare edilmekte olan bir plan karşısında bulunduğu zehabının uyanmış olduğunu ve bir 31 Mart vak'ası yaratılmak istendiğini ileri sürmüştü (Cumhuriyet, 8.5.1952):

"Bilhassa son aylar zarfında birbiri arkasına tezahür etmekte olan birtakım hareketler dikkati çeken bir mahiyet almıştır. Ankara'da şoförlerin bir hareketini, İstanbul'da büyük işçi kütlelerini meydanlara toplamak teşebbüsünün takip etmesi. İzmir'de Belediye işçilerini greve sevkeden amiller ve diğer müşahedeler mevzuumuzun yalnız bir mitingin men'inden ibaret olmayıp içtimai bir hadise olduğunu göstermektedir. Son aylar zarfında memlekette iş ihtilafları artmaktadır. Bunun sebebi ayrıca tetkike şayandır. Gerek bu ihtilaflar, gerek diğer hadiseler bizde, muayyen bir merkezden idare edilmekte olan bir planın karşısında bulunduğumuz zehabını haklı olarak uyandırmaktadır."

Diğer bir gerilim noktası ise DP'nin İİSB'de kurmak istediği hakimiyet olmuştur. DP'li İİSB yöneticilerine göre, Birlik yönetim kurulu çoğunluğunun DP'li olanlardan seçilmesi gerekirdi. Çünkü hükümet ancak bu durumda Beşiktaş Halkevi'ni İİSB'ye verecekti. DİP'liler ise bu duruma şiddetle itiraz ederek sendikaların politika yapamayacağı yönündeki yasa hükmüne mutlaka uyulmasını istiyorlardı. Güzelce, Basın Teknisyenleri Sendikası Yönetim Kurulu'nun "sendikaları siyasi mülahazaların panoraması haline getiren tiplerle mertçe bir

mücadele kampanyası" başlattığını açıklıyordu. Birlik Yönetim Kurulunda yer alan Üzeyir Kuran da bu tutuma katılmış ve Birlik Yönetim Kurulu'ndan istifa etmişti. Bu gelişmeler sadece DP'nin değil CHP'nin de hoşuna gitmemişti. Basın Teknisyenleri Sendikası ile Birlik arasındaki anlaşmazlık ciddi bir durum alınca DİP'li ve CHP'li sendikacılar, tarafsız bir Birlik heyetinin bu anlaşmazlığı çözümlenmekle görevlendirilmesini istediler. Hilmi Us, Mazhar Yaylalı, Naci Kurt, Şaban Yıldız ve Ahmet Muşlu'dan oluşan heyet sorunun çözümünü sağladı (Sülker, 1975; 73).

DİP daha çok Basın Teknisyenleri Sendikası ve kısmen de İstanbul Madeni Eşya İşçileri Sendikasını etkiledi (Sülker, 1975, 68). DİP, yasanın açık hükmüne rağmen CHP ve DP'nin sendikalara müdahalesine tepki gösterdi ve tutarlılık adına üyelerine sendikalarda çalışmayı yasakladı: "Biz diğer partiler gibi sendikalarda tahrikat yapmak töhmeti altında kalmamak için parti mensuplarını sendikaya gitmekten menettik." Orhan Arsal'a göre, siyaset sendikaların kapısından içeri girmemelidir. Aksi takdirde Sendikalar Birliği satılmış adamlar birliği olur. Arsal, İİSB toplantısında kendilerine söz verilmemesine ve diğer partilerin sendikalardaki faaliyetlerine şiddetle çatmakta ve sarı sendika olarak tanımladığı DP ve CHP etkisindeki sendikalara hücum etmektedir (Birinci Sarı Çizgili Kitap, 1953, 19):

"Sendikalar Birliğinin toplantısında Ahmet Topçu ile İhsan Altınel'e söz verdikleri gibi eski Çalışma Bakanı Şemsettin Siret'e de söz verdiler. Fakat D. İşçi Partisi G. Başkanına, yani kendi teşkilatlarına söz vermediler. Bu toplantıda milletvekillerinin konuşmaları siyaset değil mi idi? (...) Kanunun fevkine hiç kimse çıkamaz. Buna rağmen 13 Demokrat Partinin Sendikalar Birliği Yönetim Kurulunda yer alması sendikalarda kimin partizanlık yaptığını, kimin tahrikatta bulunduğunu, kimin kanunu çiğnediğini açıkça göstermektedir. (...) İşçi menfaatlerinden gayrisına hizmet eden sendikalara (sarı sendika) denir. Çünkü dünya yüzünde sarı renk ihanetin remzidir. İşte bu sebeptendir ki biz de Demokrat İşçi Partisinin levhasını sarıya boyadık ve sarı sendikaların matemini tutmak için üzerine siyah renkle partinin adını yazdık. Kahrolsun sarı sendikalar!"

Sarı renge yapılan bu vurgu partinin İkinci Genel Kongresi için hazırlanan kitabın adına da damgasını vurmuştur. Kongre raporuna "Birinci Sarı Çizgili Kitap" adı verilmiştir.

DİP ile İİSB arasındaki gerilim dava konusu da olmuştur. Parti Genel Sekreteri Mehmet Alpler hakkında bir kahve konuşmasında "işçi sendikaları hırsızdır" şeklinde sözler söylediği gerekçesiyle İİSB tarafından hakaret davası açılmıştır (Birinci Sarı Çizgili Kitap, 1953; 9). DİP, İİSB'nin kendilerini rakip ve küçümsenmeyecek bir tehlike olarak gördüğünü düşünmektedir. DİP, İkinci Kongre raporunda dönemin sendika liderlerinin Demokrat Parti, Halk ve Millet partileri emrinde çalışan birer partizan oldukları ve vazifelerinin işçi sınıfını sendika masalıyla oyalamak, muhtelif partilere dağıtmak suretiyle parçalamak ve işçileri bir

siyasi kuvvet olmaktan menetmek olduğu ileri sürülmektedir. Diğer partilerin işçi sınıfını sağmal bir rey makinesi olarak gördüğü ve rey avcılığı için sendikalar içinde kanuna rağmen siyasi faaliyette ve tahriklerde bulunduğunu ve bu nedenle partinin Sendikalar Kanununun 5. Maddesinde yer alan siyaset yasağının ihlalini protesto ve bizzat kendisi töhmet altında kalmamak için bütün üyelerine sendikalardan çekilme emrini verdiği belirtilmektedir. Parti 1953 yılındaki İkinci Kongresinde bu tutumunu yumuşattı ve parti üyelerine sendikalarda çalışma izni verildi ancak buna rağmen sendika liderlerinin partiye celbetmeğe imkan bulunamadı (Arsal, 1955).

Arsal bir başka değerlendirmesinde sendika-siyasi parti ilişkileri konusunda şunları söylemektedir: “Demokrat İşçi Partisi kanun hakimiyeti peşinden koşan bir teşekküldür. Sendikaları siyasetle iştigalden men eden kanun, esas teşkilata muhalif olmakla beraber, o kanunu değiştirmek kudretini elde edinceye kadar ona riayet etmek mecburiyetindedir. Bu itibarla, kendi sözüne sadakat göstermekten hali kalmaz ve diğer partilerin yaptığı gibi, yalan söylemek bahasına sendikaları menfaatlerine alet edemez. Demokrat İşçi Partisi sendikaları hörmet ve muhabbetle selamlar ve sendikalistlerin aynı zamanda kendi faal üyeleri arasında bulunmasını temenni etmekle iktifa eder” (Güzelce, 1951).

Arsal'ın bu tutumunu daha çok CHP ve DP'nin sendikalara müdahalesine ve siyaset yasağının çifte standartlı uygulanmasına karşı bir tepki olarak yorumlamak mümkündür. Çünkü Arsal bu yasağı anayasaya aykırı bulmaktadır ve değiştirilinceye kadar uymakla zorunlu olduklarını dile getirmektedir. Arsal'ın bu tutumunda hukukçu kimliğinin de etkisi olabilir.

Kendisi de kıdemli bir sendikacı olan Üzeyir Kuran tarafından DİP Birinci Kongresinde okunan raporda yer alan ifadeler gerek dönemin sendikacılığı gerekse DİP'in tutumunu sergilemesi açısından çok önemlidir (Birinci Sarı Çizgili Kitap, 1953; 14).

“Polis korkusundan sinmiş, sefaletten yılmış insanları politika esnafının elinden kurtarmak, işçi menfaatlerini satan işçi aristokratlarını bertaraf etmek, kendi refahlarını işçilerin kusduğu kanda arayan sahte sendikalistlerin tasallutunu önlemek, iş ihtilâflarını patronlara peşkeş çeken işçi mümessilleri saltanatını yıkmak kolay elde edilebilir neticelerden değildir.”

DİP sendikalarda yaşanan çifte standarda o kadar tepkilidir ki, bu nedenle tüzüğünü değiştirmiştir. DİP'in ilk tüzüğüne göre partinin feshi halinde partinin mallarının Milli Sendikalar Birliğine, bu birlik mevcut değilse İstanbul İşçi Hastanesine bırakılması öngörülmüştü (madde 31). Ancak daha sonra yapılan tüzük değişikliği ile bu hüküm tüzükten çıkarıldı (Demokrat İşçi Partisinin Programı ve Tüzüğü; 1950; Demokrat İşçi Partisinin Programı ve Tüzüğü, tarihsiz). İlginç bir nokta TİP tüzüğünün de DİP tüzüğü gibi, fesih halinde partinin mallarının Türk-İş'e, eğer Türk-İş mevcut değilse İstanbul İşçi Hastanesine bırakılmasının öngörülmüş olmasıdır (TİP, 1961). Bu süreklilik Arsal ve Güzelce'nin TİP'in kuruluşundaki rolleri ile izah edilebilir.

Üç Sisyphus: Arsal, Kuran ve Güzelce

DİP'in önde gelen üç ismi Genel Başkan Orhan Arsal, İkinci Başkan Üzeyir Kuran ve Genel Sekreter İbrahim Güzelce yaşamları boyunca siyasal ve sendikal alanda etkili olmuş, uzun soluklu sendikacı ve siyasetçilerdir. Arsal siyasal alanda, Kuran ve Güzelce ise hem siyaset hem de sendikal alanda yaşamları boyunca mücadele etmiş ve iz bırakmış isimlerdir. Üçü de siyasal ve sendikal yaşamın sıkıntılarını, acılarını yaşamış; idealleri nedeniyle işsiz kalmış, sürülmüş, kavga etmiş, hayal kırıklığına uğramış, zaferle sonuçlanan mücadelelerde olduğu kadar bir çok kez başarısızlıklarda da pay sahibi olmuş uzun yol koşucularıdır. Tıpkı Sisyphus efsanesinde olduğu gibi her defasında geri yuvarlanan taşı tekrar yüklenip dağın tepesine taşmaktan hiç yüksünmemişlerdir.

“Nevi Şahsına Münhasır” Bir Siyasetçi: Orhan Arsal

Partinin kurucusu ve Genel Başkanı olan Orhan Nurullah Arsal, Cumhuriyet Halk Partisi'nden Demokrat Parti'ye, Demokrat İşçi Partisi'nden Cumhuriyetçi Köylü Partisi'ne, Türkiye İşçi Partisi'den Türkiye Birlik Partisine devam eden oldukça değişik bir siyasal öyküye sahiptir. Marksist olmayıp “marksolog” olmakla övündüğü belirtilen Orhan Arsal'ın en önemli özelliklerinden biri çok güzel konuşup kitleleri etkilemesiydi. Kendine aşırı güvenli olduğu anlatılmaktadır. Bu işleri kendinden başka bilen olmadığına içtenlikle inanırdı. Kendisi gibi düşünmeyenlerle çalışmayan tipik bir “tek adam” idi (Çelik, 2010b; 44).

Avukat Abdurrahman Adil'in oğlu olan ve kendisi de bir avukat olan Orhan Arsal 1905 yılında İstanbul'da doğmuştur. İstanbul Yüksek Ticaret ve Paris Yüksek Mali İlimler Mektebinden mezun olan Arsal, Paris Hukuk Fakültesi'nden lisans ve doktora derecesine sahiptir. Arsal İstanbul Hukuk Fakültesi'nde amme ve devletler umumi hukuku doçentliklerinde bulunmuş⁸ ve İstanbul Barosu Başkanlığı yapmıştır (İstanbul Barosu Arşivi). Arsal'ın 1930'lu yıllarda CHP içinde çalıştığı anlaşılmaktadır. Arsal'ın Halkevlerinde vermiş olduğu konferanslar Cumhuriyet Halk Partisi ve Ankara Halkevi tarafından “Devletin Tarifi” ile “Hukukta Diyalektik Hareket” adıyla basılmıştır (Arsal, 1938a; Arsal 1938b). Arsal 1956'da Baro Başkanlığı'na seçilmiş ancak kısa bir süre sonra istifa etmiştir.

⁸ Mehmet Ali Aybar da 1942'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde devletler hukuku doçenti olmuştur.

Fotoğraf 3: Orhan Arsal, *Cumhuriyet Gazetesi* Arşivi

yapmamalarına çok içerlediği anlaşılmaktadır. Daha sonra TİP kurucuları bir program hazırlanması için, aralarında Arsal'ın da olduğu Aybar ve arkadaşları ile bir araya gelecektir. Bu toplantıda Arsal, tepki olarak program çalışmalarına katılmayacağını açıklamış, bunun üzerine DİP'te başkan ve genel sekreter olarak birlikte çalışmış olan Güzelce ile Arsal arasında sert bir tartışma yaşanmıştır. Güzelce, bu tartışmadan aydınlar ile çalışılmayacağı sonucunu çıkartmıştır (Aybar, 1988; 177).

Arsal'ın adı TİP genel başkanlığı için de gündeme gelmiştir. TİP'in kuruluş sürecinde kurucuların parti genel başkanlığını almasını önerdikleri kişilerden hiçbiri, bu göreve yanaşmamıştır. Tek istisna, Orhan Arsal'dır. Buna karşı, Orhan Arsal'ın liderliğini de sendikacılar istememektedir.⁹ Bunun nedeni Arsal'ın DİP döneminde

1950 seçimlerinde DP'den aday olan Arsal 1950-1955 arasında DİP Genel Başkanlığını yürütmüştür.

DİP'in sönümlenmesinin ardından da aktif politikaya devam eden Arsal 1957'de CMP listesinden 7. sırada İstanbul Milletvekili adayı olmuştur (Milliyet, 27.10.1957). Arsal 1958'de CMP İstanbul İl Başkanlığı görevine seçilmiştir (Milliyet, 12.11.1958).

1960'lı yıllarda Arsal'ı bu kez TİP'te görmekteyiz. Tüzüğün yazımından genel sekreterliğe kadar çeşitli görevler üstlenecektir. TİP kurucusu ve ilk Genel Başkanı sendikacı Avni Erakalın, Orhan Arsal'ı kuruluş aşamasında tüzüğün yazımı için çağırdıklarını, Arsal'ın çağrularına uyarak ve son ana kadar kurucu olacağı hevesiyle gece gündüz çalıştığını anlatmaktadır (Çelik, 2010, 388). Ancak sendikacılar TİP'in kuruluşunda aydınlara yer vermeyecektir. Arsal'ın TİP kurucularının tüzük için kendisini çalıştırıp kurucu

⁹ Partiyeye kimin başkanlık edeceği konusunda çeşitli isimler ortaya atıldı. Sendikacılar arasında Bahir Ersoy, Nuri beşer, Seyfi Demirsoy, Avni Erakalın, İbrahim Güzelce ve Kemal Türkler'in adı geçerken, sendika dışından ise Orhan Tuna, Cahit Talas ve Orhan Arsal'dan söz ediliyordu. Aydın adaylar arasında düşünülen Tuna, o sıralarda ABD'de

bir süre partililere sendikalarda görev almamaları için verdiği karardır. Bu yüzden tek istekli olmasına rağmen Arsal'a liderlik teklif edilmemiştir (Varuy, 2010; 35).

Arsal'ın genel başkanlığı ikinci kez, bir yıl sonra TİP'in bu kez aydınlardan başkan aradığı 1962 yılı başlarında da gündeme gelecektir. Aranılan aydın başkan adayları arasında Arsal'ın da adı geçmektedir. Arsal ve Aybar üzerlerinde en çok konuşulan olası başkan adayları durumuna gelmiştir (Ünsal, 2002; 93).¹⁰ Ancak sendikacıların tercihi Aybar olacaktır. Bazı tanıklıklara göre Arsal kendisini TİP'in doğal Genel Başkanı sayardı. Bunun nedeni kurucu sendikacıların kendisini genel başkan seçecekleri ancak yurt dışında olduğu için Aybar'ın genel başkan olduğuna inanmasıdır. Aybar ile Arsal arasında bu nedenle gerilim olduğu ve Aybar'ın Arsal'a güvenmediği belirtilmektedir (Kanbolat, 1979; 86). Kanbolat'ın Aybar'a atfen yazdığı bir iddiaya göre, Aybar'a göre Arsal inatçı bir kişi değildir: "Onun bütün amacı, milletvekili veya senatör olmak ve kürsüye çıkıp doludizgin konuşmaktır. Bu olanağı kendisine verecek herhangi bir partiyle işbirliğine hazırdır. Ama Orhan Arsal, bu masum arzusunun bir türlü gerçekleştirilemedi. TİP içinde kendisini sevmiyenler vardı, fakat sevenleri de çoktu" (Kanbolat, 1979; 141-142).

Fotoğraf 4: Arsal Türkiye İşçi Partililer ile bir arada. Arsal Sol başta ayakta (Halit Çelenk Arşivi)

bulduğunda, öneriyi geri çevirdi. Talas reddetti. Arsal'ın başkanlığı üzerinde durulmadı bile (Ünsal, 2002; 79).

¹⁰ TİP başkanlığı için adı geçen aydınlar arasında Orhan Tuna, Cahit Talas, İrfan Emin, Sadi İrmak, Z. Fahri Fındıkoğlu, Cemil Sait Barlas ve Nadir Nadi'nin de adları geçmektedir (Ünsal, 2002; 93).

Aybar'ın parti başkanlığına seçilmesinden kısa bir süre sonra 22 Şubat 1962'de yeni bir Merkez İcra Komitesi seçildi. Komite yedi üyeden oluşuyordu. Bunların ilk dördü kurucu sendikacılar arasından geliyordu (Kemal Türkler, Şaban Yıldız, İbrahim Denizcier ve İbrahim Güzelce), Mehmet Ali Aybar, Orhan Arsal ve Olcayto İlder ise avukatlar kanadıydı (Ünsal, 2002, 97). Arsal, Ağustos 1962'de Rüştü Güneri ve Kasım 1962'de İbrahim Güzelce ile birlikte TİP Genel Sekreteri seçilmiştir (Sargın, 2001). Bu arada Arsal 1963 seçimlerinde TİP adına radyo konuşmalarından birini yapmış ve bu konuşması çok beğenilmişti.¹¹ Arsal 1964'te yapılan TİP Birinci Büyük Kongresinde "İşçi Olmayan Kesim" arasından Genel Yönetim Kurulu üyeliğine seçildi (Sargın, 2001; 1093). Şubat 1964'e değin Genel Sekreterliği yürütecek olan Arsal, zamanla Aybar ile çeşitli konularda görüş ayrılığına düşecektir. 1964 yılında parti yönetimine verilen muhtıraya¹² daha sonra katılan Arsal partiden ihraç edilecektir (Varuy, 2010; 170-171; Ünsal, 2002; 276, 295). Böylece TİP'e başkan olmayı hayal eden Arsal iki yıl sonra partinin dışında kalacaktır.

Arsal daha sonra Türkiye Birlik Partisi'ne katılmıştır. Arsal 1969 seçimlerine Birlik Partisi'nden girmiştir (Milliyet, 26.08.1969). 29 Kasım 1969'da yapılan Birlik Partisi Kongresinde Mustafa Timisi Genel Başkanlığa Orhan Arsal ise Genel Başkan Yardımcılığına getirildi. Arsal, Birlik Partisi Kongresinden sonra Partinin program ve tüzüğü'nün yeniden yazılması için kurulan komisyonda görev alır (Kanbolat, 1979; 141-142). Arsal Türkiye Birlik Partisi programını hazırladığı için Sıkıyönetim mahkemesinde yargılanmıştır. Arsal'ın yargılanma nedeni, parti programında yer alan "Birlik Partisinin şiarı olarak Türkiye halkları cumhuriyetini kurtarmaktır" ifadesinden dolayı TCK'nın 142/3 maddesine göre 3 yıla kadar hapsi istenmiştir (Milliyet 01.12.1972).

Arsal, sözünü sakınmayan sivri üslubu ile tanınmıştır ve avukat olarak da çeşitli davalarda yaptığı etkili savunmalarla adından söz ettirmiştir. 27 Mayıs'ın ardından Yassıda yargulamaları sırasında DP'li Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı'nın avukatlığını üstlenmiştir. 12 Mart'ın ardından ise Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) davasının avukatları arasındadır. Cihan Alptekin ve arkadaşlarının davasında sorgu devam ederken savcı ile avukatlar arasında tartışma çıkmış ve aralarında Orhan Arsal'ın da bulunduğu avukatlar

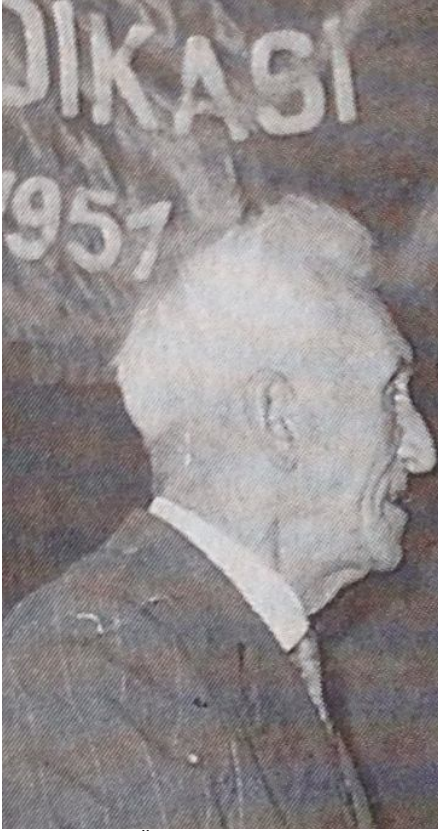
¹¹ Orhan Arsal, Aybar'dan sonra ikinci radyo konuşmasını yapmıştı. Bu konuşma parti içinde çok beğenilmişti. Cüneyt Gökçer'in, Arsal'ın konuşmasını dinlediği ve hayran kaldığı "ben bile ancak bu kadar güzel okuyabilirdim" dediği aktarılmaktadır. Arsal'ın konuşmasından sonra Ankara Sıkıyönetim komutanlığının partiyi kapatmak istediği belirtilmektedir (Kanbolat, 1979; 122).

¹² Parti yönetimine verilen muhtıra, parti tüzüğü'nün 53. Maddesi gereğince yapılan çift sandık uygulamasının (işçi kesiminden olanlarla olmayanların ayrı ayrı seçilmesi) kaldırılmasını hedefliyordu. Muhtıradaki aralarında İsmet Sungurbey, Doğan Özgüden, Fethi Naci, Selahattin Hilav, Şükran Kurdakul, Demir Özlü, Edip Cansever, ve Turgut Kazan da olduğu 22 üyenin imzası vardı (Varuy, 2010; 107-108).

mahkeme salonunu terk etmiştir. Salonu terk eden avukatlar hakkında soruşturma açılmış ve Arsal gözaltına alınmıştır (Milliyet, 15.10.1971). Daha sonra açılan davada salonu terk eden avukatlar hakkında hapis cezası istenmiştir (Milliyet, 06.06.1972) Arsal 28 Mart 1973 tarihinde kalp krizi sonucu yaşamını yitirmiştir. Arsal öldüğünde Türkiye Birlik Partisi Genel Başkan Yardımcısıdır (Milliyet, 29.03.1973).

İşçilerin Üzeyir Babası: Üzeyir Kuran

Üzeyir Avni Kuran, 1891 yılında Kosova'da doğdu. Selanik Sanat Mektebini

Fotoğraf 5: Üzeyir Kuran

birincilikle bitirdi. Okul adına Budapeşte'ye gönderildi. Burada Lang fabrikasında meslek ve Şark Akademisinde Macarca öğrendi. Kuran Macaristan'da işçi cemiyetine girdi. 1913 yılında İstanbul'a gelen Kuran İstanbul Zeytinburnu Mermi Fabrikasına girdi ve daha ziyade İmalatı Harbiye işçilerinin örgütü olan Osmanlı San'atkarlar Cemiyeti'ne üye oldu. Kuran'ın bu dönemden üç arkadaşı milletvekili olmuştur. Bunlar Numan Usta¹³, Eşref Usta ve Çerkes Süleyman'dır. Bunlar dönemin işçi milletvekilleri idi (Gece Postası, 5 Eylül 1951). 1917'de 11 ay süreyle staj için Almanya'ya gitti ve bazı askeri fabrikalar için satın alınan makinelerin kurulumunu ve çalıştırılmasını öğrendi (Robinson, 1952). Mütareke döneminde Zeytinburnu fabrikasında gizli bir örgüt kurarak işgalci askerlere karşı baskınlar düzenledi. Bir baskın nedeniyle bir hafta kadar gizlendiği için fabrikaya gidemeyince işten çıkarıldı. Ardından Şark Şimendiferleri Şirketinin Yedikule'deki atölyesinde ustabaşı olarak çalışmaya başladı (Sülker 1980c). Kuran'ın

kendi ifadesine göre Mütareke sonrasında İleri İşçi Partisi'ne üye olur.¹⁴ Ancak partinin idare heyeti divanı harbe sevk edilir. Üzeyir Kuran, isminin Arapçada Aziz

¹³ Numan Usta, 1919 seçimlerinde Osmanlı Amele Fırkası'ndan mebus seçilmiştir (Tunaya, 1986, 330).

¹⁴ Tunaya'nın çalışmalarında (1952 ve 1986) bu adla bir partiye rastlanmamıştır.

ismine benzer yazılması nedeniyle Aziz olarak aranır ve tutuklamadan kurtulur (Gece Postası, 6 Eylül 1951).

Kuran 1920'de 13 arkadaşıyla birlikte Şark Şimendiferleri Teavün Cemiyeti'ni kurdu. 1923 yılındaki şimendifer işçileri grevinde etkin rol oynadı (Sendikacılık Ansiklopedisi; 1988, 305). Kuran, grev sırasında grevciler adına "işçi murahhas" olarak işçi isteklerini savundu. Grev başarıya ulaştı. Kuran işçi murahhası (delegesi) olarak ün salınca bu yüzden görev yeri değiştirilerek Balya Karaaydın Kurşun Madenleri İşletmesi'ne gönderildi (Sülker, 1980c).

Kuran 1926 yılında İstanbul'a dönünce Tramvay İdaresine girdi ve Tramvay İşçileri Cemiyeti'nin başkanlığını üstlendi. Şirkette toplulukla iş ihtilafı çıkarılmasına öncülük etti. Ancak şirketin taleplerini kabul etmemesi üzerine grev kararı alındı. Grev dokuz gün sürdü (1928). Ancak hükümet ne pahasına olsun greve son vermek istedi. Bunun üzerine grev sona erdirildi. Grevci işçilerden 70-80 kişi işe alınmadı. Kuran da grevi örgütlediği için Nafia Vekaletinin emriyle işten çıkarıldı. Kuran işten çıkarıldıktan sonra bir süre serbest çalıştı ve 1932'de Belediye'de yollar şubesinde baş makinist oldu (Gece Postası, 6 Eylül 1951; 7 Eylül 1951). 1952 yılında DP tarafından buradaki işinden de çıkartıldı. Kuran, 1947'de kurulan Demir ve Madeni Eşya İşçileri Sendikası'nın (daha sonra Türkiye Maden-İş adını aldı) 1950 ve 1951 yıllarında yapılan genel kurullarında genel başkanlığa seçildi. 1954'te Sendika başkanlığından ayrıldıktan sonra Maden-İş Sendikasında ve daha sonra Gıda-İş Sendikasında danışman olarak çalıştı. Muhalif görüşlerine rağmen oldukça yüksek oy alarak İstanbul İşçi Sendikaları Birliği yönetim kurulu üyeliğine seçildi (1951). DP'li sendikacılarla sert polemikler yaptı. Bu polemikler büyük yankı uyandırdı (Sülker, 1980c).

Kuran, etkili bir hatipti. Sülker, Kuran'ı tanımasını şöyle anlatır: "Çalışma raporu üstüne söz alan uzun boylu zayıf ve gür sesli ihtiyar-geç yaş bir konuşma yaptı ki biz gazetecileri hayran bıraktı. Hemen adını öğrenmek istedik (Gece Postası, 5 Eylül 1951). Üzeyir Kuran, 1951 yılında Kemal Sülker'e verdiği bir mülakatta nispi seçim sistemini savunmaktadır. Sülker nedenini sorduğunda, Kuran şöyle yanıtlar: "Ne olacak? İstanbul'dan milletvekili olarak hep işçi adaylar kazanacak. İşçilerin seçimi İstanbul'da mutlaka kazanacaklarından eminim. Bu ihtiyarlık halimle de şunu iddia edebilirim: İstanbul milletvekillerinin hepsinin işçi olacağı günleri göreceğim" (Gece Postası, 9 Eylül 1951). Üzeyir Kuran, 1965 seçimlerinde nispi temsil sistemine tanık oldu. İstanbul milletvekillerinin tümü işçi olmadı ama TİP'in parlamentoya soktuğu 15 milletvekili arasında işçi milletvekilleri de yer aldı ve işçilerin sorunları Mecliste daha yoğun biçimde dile getirildi.

Üzeyir Kuran sadece sendikacı değildi. Aktif siyasal yaşam içinde de yer almıştı. Üzeyir Kuran'ın 1920'li yıllarda Türkiye Komünist Partisi mensubu olduğu ve 1930'da TKP'den tasfiye edilenler arasında yer aldığı anlaşılmaktadır. TKP İstanbul Bürosu Sekreterinin 1924 tarihli bir raporunda Üzeyir Kuran'dan şöyle söz edilmektedir: "Bir ölçüde İttihatçı politikaya bulaşmış bir ustabaşı, komünistlerin propagandasıyla desteklenen güçlü bir kampanyadan sonra cemiyet [Şark

Şimendiferleri] yönetimini patronların etkisinden söküp almayı başardı.” (Akbulut ve Tunçay, 2013a; 138). 1926 tarihli bir başka TKP belgesinden ise Üzeyir Kuran'ın *Orak-Çekiç* gazetesi¹⁵ çevresinden olduğu anlaşılmaktadır (Akbulut ve Tunçay, 2013b; 207)¹⁶. Kuran'ın o dönemde parti içinde işçilerin başını çeken ve fraksiyon çekişmelerinin içinde yer aldığı belirtilmektedir (Kundakçı, 2005, 48-50).¹⁷ Dönemin TKP yayın organları da bu iddiayı doğrular niteliktedir. Türkiye Komünist Fırkası (TKF) Merkez Komitesi gazetesi Komünist'in 1929 tarihli bir sayısında 1928 Tramvay işçileri grevinin başarısız olması nedeniyle Kuran'a ağır suçlamalar yöneltilmektedir. (Tunçay, 1992; 180, 299, 376).¹⁸ 1929'da yaşanan TKP tevkifatları sonrasında partiden uzak kaldığı anlaşılan Kuran, 1950'de bu kez yasal bir işçi partisi ile siyasete dönmüştür. Demokrat İşçi Partisi kurucusu ve genel başkanvekili olmuştur. 1951 ara seçimlerinde partisinin İstanbul Milletvekili adayı olan Kuran, 1954 genel seçimlerinde de parti listesinden İstanbul Milletvekili adayı oldu. Kuran'ın seçim konuşmaları büyük ilgi gördü.

Kuran, siyasal baskılar nedeniyle bir kaç kez işten atıldı veya sürüldü. Son olarak 20 Nisan 1952 tarihinde Tekstil ve Örme Sanayi İşçileri Sendikasının Taksim Cumhuriyet Gezisinde yapmak istediği pahalılığı, işsizliği ve kumaş dış alımını protesto mitinginin yasaklanması ardından Samet Ağaoglu'nun bu mitingle ilgili meclis konuşmasına verdiği cevapları yüzünden DP tarafından Galata köprüsündeki işinden çıkarıldı.

31 Aralık 1961 günü İİSB tarafından düzenlenen Saraçhane mitinginde ilk konuşmayı o yapmıştı. Seyfi Demirsoy'a göre iki dakikalık konuşması ile mitingün amacını en iyi dile getiren Üzeyir Kuran idi. “Demagojiye kaçmayan hitabeti” ile Kuran döneminin en iyi işçi hatiplerinden biri olarak tanındı (Demirsoy, 1968). “Kitle önünde bu kadar güzel konuşan, ben bir Tahir Öztürk ve bir de Üzeyir

¹⁵ 1925'te İstanbul'da komünistlerin çıkardığı işçilere yönelik gazete. Toplam 7 sayı yayınlanmıştır ve Takrir-i Sukün'u takiben kapatılmıştır (Tunçay, 1992, Akbulut ve Tunçay, 2013a)

¹⁶ Söz konusu TKP belgesinde Tramvay İşçileri Cemiyeti yöneticilerinden Üzeyir ve Osman'dan “yaygaracı” ve “ateşleri kesiliveren bilinçsiz unsurlar” olarak söz edilmektedir.

¹⁷ “Güzel, natuk bir adam. İşçilere çok güzel hitap ediyor. Öyle vurguncu sendikacılardan değil ama polis endişesini de kabul etmiş. Her halde Milli Emniyet'e söz vermiş parti aktivitesini bırakmış. İşçi temsilcilikleri filan yaparak sendikalizm çizgisinde kalmayı tercih etmiş. Bunları Doktor [Hikmet Kıvılcımlı] anlattı” (Kundakçı, 2005; 48-50, 130).

¹⁸ TKF yayın organında Kuran'a yöneltilen ağır suçlamaların dönemin parti içi çekişmelerinin sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Yazıda şu ağır suçlamalara yer verilmektedir: “İstanbul'da Tramvay amelesinin grevi oldu. Tramvay kumpanyası var kuvvetile bu greve karşı hücumla geçti. Ameleyi dağıtmak için Üzeyir [Kuran] gibi satılmış unsurları grevcilerin içine saldırdı, polisi, jandarmayı, grev bozguncularını ayağa kaldırdı.” Bu değerlendirmeleri büyük bir ihtiyat payı ile okumak zorunludur. Çünkü aynı dönemde parti yayın organlarında “Nazım Hikmet ve Hemptasının Hakiki Çehresi” başlıklı yazılarla Nazım Hikmet'e de ağır hakaretler edilmiştir. Dahası Nazım Hikmet partiden kovulmuştur (Tunçay, 1992; 180, 299, 376).

Kuran'a rastladım. Saygın bir çehresi vardı, konuştuğunda çok coşku dolu bir hava yaratırdı. Batılı bir görüntüsü vardı” (Kundakçı, 2005, 130).

Kuran, Türkiye İşçi Partisi'nin kuruluş çalışmalarına katıldı. 1964'te TİP Merkez Haysiyet Divanı üyeliğine seçildi (Sargın, 2001; 1122). Kuran'ın başkanlığındaki Merkez Haysiyet Divanı, MYK tarafından sevk edilen 17 üyenin sevk işlemini reddetti ve bu üyeleri akladı (Sargın, 2001, 1966). Kuran'ın TİP'te tasfiyeye karşı çıkmasının nedenleri arasında geçmişte kendinin yaşamış olduğu tasfiye deneyiminin etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Kuran, Merkez Haysiyet Divanı üyeliğini ölümüne kadar sürdürdü. Kuran 1968 yılında 77 yaşında öldü.

Üzeyir Kuran, sendikal harekette “Üzeyir Baba” olarak anılırdı. Etkili hitabeti yanında işçi-işveren mücadelesinde kararlı ve sert tutumu ile bilinirdi. Şöyle derdi: “işveren sana haksızlık mı yaptı, al odunu vur kafasına.” Karşıt görüşlü sendikacılar da Kuran'ın hakkını teslim edecekti. Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy, ölümü üzerine yazdığı “Bir Büyük Sendikacının Ardından” başlıklı yazıda Kuran için “Tehlikenin üzerine yürüdü. Cepheden kaçtığını, arkadaşlarını yarı yolda bıraktığını kimse duymamıştır. İsyankar ruhlu idi” diyecektir (Demirsoy, 1968).

Üzeyir Kuran, Şaban Yıldız ve Seyfi Demirsoy gibi Rumeli göçmeniydi. Tramvay işçilerinden DİSK'e bir sendikal geleneğin, Türkiye Komünist Partisi'nden DİP ve TİP'e bir siyasi geleneğin, mirasın ve deneyimin taşıyıcısıydı.

“Mürekkep Yalamış” Sendikacı: İbrahim Güzelce

İbrahim Güzelce “mürekkep yalamış sendikacı” ve “ideolog” sendikacı olarak bilinmektedir. Sina Pamukçu'ya göre, Güzelce öbür sendika liderlerinin hiçbirine benzemez. Önemli bir “resmi” eğitimden geçmemişti ama kelimenin tam anlamıyla kendi kendini yetiştirmişti. Güzelce, sendikal hareketin entelektüellerindendi. Sendikacılığı yanı sıra *Forum* ve *Soyal Adalet* gibi dergilerde ve günlük gazetelerde yazıları yayımlandı. Açık sözlü ama deli dolu değildi. Sistematik çalışırdı (Çelik, 2010b, 43-44). 1922 yılında İstanbul'da doğdu. Öğrenimini Matbaacılık Meslek okulunu tamamladı. Zorunlu hizmetini Urfa Belediyesi matbaasında tamamladıktan sonra İstanbul'a döndü ve sonra kimi gazete ve basımevlerinde dizgicilik yaptı. 1946 yılında Basın Teknisyenleri Sendikası'na girdi.¹⁹ 1948'de bu sendikanın genel sekreterliğine seçildi. 1963-1967 yılları arasında sendikanın genel başkanlığını yürüttü. Basın-İş Sendikası 1967'de DİSK'in kurucu sendikalarından biri oldu. Güzelce, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nde de çalıştı.

Demokrat İşçi Partisi'ne giren Güzelce partinin yönetim kurulu üyeliğini ve bir süre genel sekreterliğini yaptı. 1957 seçimlerine Hürriyet Partisi'nin İstanbul adayı olarak katıldı ancak kazanamadı.²⁰ Güzelce ile birlikte Hürriyet Partisi'ne

¹⁹ Türk Matbuat Teknisyenleri Birliği 1947 yılında İstanbul Basın Makinistleri Sendikası adını aldı.1963 yılında sendikanın adı Basın-İş olarak değiştirildi.

²⁰ 1957 seçimlerinde çok sayıda sendikacı milletvekili adayı oldu. CHP İstanbul'dan Seyfi Demirsoy, (İİSB Başkanı), Yusuf Sidal (İİSB'nin ilk Genel Sekreteri, Maden-İş kurucusu),

giren sendikacılar arasında Avni Erakalın ve Salih Özkaray da bulunmaktadır. Üç sendikacı partinin İşçi komitesinde çalıştı (Çelik, 2010, 371).

Güzelce 27 Mayıs'tan sonra muhalif sendikacılar tarafından oluşturulan İdealistler (Onlar) Grubunun içinde yer aldı. Grup yaptığı bir basın toplantısında “yıllardan beri işçi davalarını bir tarafa bırakıp kendi şahsi menfaatleri için midelerini doldurmakta olan bir kısım sendikaların partizan idarecileri efkari umumiye nezdinde protesto edilmiş ve istifaları istenmiştir” (Çelik, 2010, 354).

Güzelce işçi sınıfının siyasallaşması konusunda kafa yoran bir sendikacıydı. 1960'ta kurulan Türkiye Sosyalist Partisi ile ilgili *Forum*'da bir değerlendirme yazan İbrahim Güzelce ülkemizde sosyalist ve işçi partilerinin bizzat dayandığı sınıf tarafından anlaşılmadığını, anlaşılmadığı için de işçi sınıfının desteğini kazanamadığını belirtmektedir. Güzelce, sosyalist partilerin ülkemizdeki başarısızlığını üç nedene bağlamaktadır: 1) Çalışan sınıfın sosyalizm hakkında bilgi sahibi olmaması ve partilerin bu konudaki faaliyetlerini halka indirememeleri, 2) Sosyalist kelimesinin halka yanlış aksettirilmesi, sosyalistlerin baskıya maruz kalması ve bunun halkta yarattığı endişe, 3) Sosyalist partilerin Türkiye gerçeklerine uygun bir çalışma tarzından çok dogmatik ilkelere bağlı kalması. Güzelce, bir sosyalist veya işçi partisinin İngiltere ve Kuzey ülkelerinde olduğu gibi çalışan sınıfa hürriyetin ve bolluğun kapısını açabileceğini yazmaktadır (Güzelce, 1960). Güzelce bu yazısından yaklaşık bir yıl sonra Türkiye İşçi Partisi kurucuları arasında yer alacaktır. Güzelce'nin tutumu TİP kuruluşuna giden yolun tesadüfi değil, bir arayışın ürünü olduğunu göstermektedir. Güzelce gerek 1946 sosyalist partilerinin gerekse DİP'in başarısızlığından çıkardığı derslerle TİP'in kuruluşunda yer almış gibidir.

TİP kurucuları arasında yer alan Güzelce, partide kısa bir süre genel sekreterlik ve İstanbul İl Başkanlığı görevlerinde bulundu. Mehmet Ali Aybar'ın genel başkanlığa getirilmesinde önemli rol oynadı. Güzelce'nin Aybar ile parti kuruluşundan önce ilişkisi vardı. Aybar ve arkadaşlarının Güzelce vasıtasıyla TİP'in kuruluş çalışmalarını izledikleri ve TİP'in kuruluşu kesinleşince kurmayı planladıkları partiden vazgeçtikleri belirtilmektedir (Çelik, 2010, 388). Ancak Aybar ile bu yakınlığına rağmen, Güzelce daha sonra Aybar'ın yönetim tarzını eleştirerek Merkez Yürütme Kurulu'ndan istifa edecektir.

Güzelce'nin Türk-İş'in 1966'daki 6. Genel Kurulunda aday olduğu belirtilmektedir. Hilmi Güner'e göre Muzaffer Daysal, genel sekreter yardımcılığı

Ali Rıza Arı (Eski Milletvekili), Bursa'dan Hasan Özgüneş (Güney İşçi Sendikaları Başkanı), İzmir'den Burhanettin Asutay (Ege İşçi Sendikaları Federasyonu yöneticisi ve Sürücüler Sendikası Başkanı) aday gösterdi. DP, Liman ve Dok Sendikası Başkanı Mahmut Yüksel, Gemi Adamları Sendikası Başkanı Rüştü Güneri, Bursa Mensucat İşçileri Sendikası Başkanı Recep Kırım ile sendikacı Ahmet Ünal ve Necati Diken'i aday gösterdi. Hürriyet Partisi ise İbrahim Güzelce (Basın-İş Başkanı), İsmail Aras (Toleyis Federasyonu Başkanı), Avni Erakalın (Tekstil Genel Sekreteri) gibi adaylara yer vermişti. (Çelik, 2010,; 295)

için aday gösterilmiş, ancak İbrahim Güzelce arkadaşlarını dinlemeyerek aday olmuş ancak seçilememiştir (Algül, 2013; 142). Güzelce, Basın-İş Sendikası Başkanı olarak 1967'de DİSK'in kurucuları arasında yer aldı ve DİSK'in ilk genel sekreteri seçildi. Aynı yıl DİSK Genel Sekreterliği'nden ve Basın-İş Genel Başkanlığı'ndan ayrılarak Federal Almanya'ya gitti. DGB yabancılar bürosunda çalıştı. Sina Pamukçu'ya göre tam olgun zamanında bir şeylere küsererek, sendikayı, partiyi bırakarak, eskiden olduğu gibi basın işkolunda çalışmak üzere Almanya'ya gitti. Kemal Türkler'in çağrısı üzerine 1975 yılında tekrar Türkiye'ye dönerek DİSK'in Genel Sekreterlik görevini üstlendi. Güzelce'nin DİSK'te tekrar Genel Sekreter olması ve Güzelce'nin Genel Sekreterliği döneminde TKP'nin DİSK'te etkinliğinin artması çeşitli tartışmaları beraberinde getirmiştir. Pamukçu'ya göre Türkler'in Güzelce'yi çağırmasının nedeni Kemal Sülker'in DİSK'in yeni dönemi için yeterli olmayacağını düşünmesidir. Pamukçu'ya göre Güzelce kendi ağırlığı olan bir Genel Sekreterdi. Türkler ile ve o dönem DİSK'teki TKP'li uzmanlarla tartışmaya girmekten çekinmezdi (Çelik, 2010b; 43). Güzelce'nin TKP üyesi olduğu yönünde TKP çevrelerinde farklı iddialar söz konusudur. TKP üyesi olduğunu ileri sürenler olduğu gibi bunu kesinlikle reddedenler de söz konusudur (Algül, 2013; 262-263). Ancak üyelik tartışmaları bir yana TKP'nin Güzelce döneminde DİSK'teki etkinliğinin artmaya başladığı bilinmektedir. Dahası Güzelce'nin DİSK'in TKP'nin etkisi ve hakimiyeti altına girmesinde belirleyici rolü olduğu yönünde görüşler de söz konusudur (Koç ve Koç, 2008; 285). Güzelce, hazırlıklarını yürüttüğü 1923 sonrasının ilk yasal ve kitlesel 1 Mayıs kutlamasını göremeden, uzun yıllar önce yakalanmış olduğu anlaşılabilir hastalıktan kurtulamayarak 11 Nisan 1976 tarihinde öldü.

Sonuç: Demokrat İşçi Partisi'nin Sönümlenmesi ve Etkileri

(Demokrat) İşçi Partisi Üçüncü Genel Kongresinden sonra (14 Ağustos 1955) politik yaşamdan silindi. Demokrat İşçi Partisi, kalıcı bir siyasi varlık gösteremeyen ve beş yıllık faaliyeti sonrasında sönümlenen bir sol-işçi partisi deneyimi olmuştur. DİP kalıcı bir siyasi parti olmasa da daha sonra özellikle TİP deneyimi açısından takip edilebilecek izler bırakmıştır. Sendika-siyasi parti ilişkileri açısından da özgün bir tutum sergilemiştir. Özellikle dönemin ana akım siyasi partilerinin sendikalara yönelik vesayetçi tutumuna şiddetle karşı çıkmış ve sendikaların siyasi partiler karşısında bağımsızlığı savunmuştur.

Demokrat İşçi Partisi'nin kalıcı ve etkili olamamasının çeşitli nedenleri olduğunu söylemek mümkündür. DP döneminin otoriter ve vesayetçi koşullarının yaratmış olduğu ortamda işçi ve sendikacıların sosyalist eğilimli bir partiye yönelmesini beklemek gerçekçi olmayacaktır. Muhalif oluşumların, ılımlı sendikacılar tarafından dahi komünistlikle itham edildiği yoğun antikomünizm koşullarında DİP'in güçlenmesi zordu. Sosyalist kadroların art arda yaşadığı iki

büyük tevkifat dalgası nedeniyle partiye omuz verecek kadro sayısında ciddi bir sıkıntı çekilmesi kaçınılmazdı. Öte yandan sendikacıların ezici çoğunluğu ana akım partiler etrafında mevzilenmişti. Özellikle kamu işletmelerinde yoğunlaşan sendikalar hükümetle iyi ilişkiler geliştirmek kaygısı içindeydi.

DİP Genel Başkanı Orhan Arsal'ın kişisel özelliklerinin, sert ve iğneleyici söyleminin sendikacılarda rahatsızlık yaratmış olması ise bir başka ihtimaldir. Partinin üyelerini 1953 yılına kadar sendikalarda çalışmaktan men etmesi ise sendikalarla bağların zayıflığı konusunda bir diğer etken olarak değerlendirilebilir. Kurucuları arasında işçi ve sendikacılar olmasına rağmen TİP gibi sendikacılar tarafından kurulmuş bir parti değildi. Sülker, işçilerin politika hayatında deney kazanmalarında DİP'in de katkısı olduğunu belirtmektedir (Sülker, 1975; 65-67). DİP'in TİP'in kurulmasında izler bıraktığını, sendika siyaset ilişkisi konusunda özgün bir tutum sergilediğini, kadrolarının bazılarının 1960'li yıllarda aktif olduğunu görmekteyiz. Türkiye İşçi Partisi'nin programının amaç maddesi neredeyse DİP'in tüzük maddesinin aynısıdır. Varuy bu durumu program ve tüzüğün hazırlanışına katılan Arsal'a bağlamaktadır (Varuy, 2010, 20).

DİP 1950'lerin henüz sınıfın siyasi ve sendikal olgunluğa erişmediği koşullarında atılmış iradi ve "idealist" bir adımdır. Partinin önde gelen üç ismi Arsal, Kuran ve Güzelce DİP öncesi ve sonrasında da sosyal adalet mücadelesinin Sisyphus'ları olmayı hak edecek kadar direngen ve inatçı insanlardır. DİP'in kıymeti zamanında anlayışlamamış olsa da başka mücadele deneyimleri ve birikimleri ile birlikte 1960'larda ayağa kalkacak olan Türkiye işçi sınıfının oluşumunda mütevazı bir katkı olduğunu teslim etmek lazımdır.

Ek: Demokrat İşçi Partisinin Programı²¹

I. ESASLAR

Madde 1-Türk vatandaşlarını tam bir refaha kavuşturacak, dünya çapında tarihi vazifesini tam bir serbestiyle ifaya imkân verecek, halkın kendi iradesile kendi kendini hiç bir kayıd ve şarta bağlı olmaksızın idare eylemesini temin edecek ve bilhassa hiç bir şahıs, sınıf, zümre, hizib veya teşekkülün kanun fevkine çıkabilmesine mesâğ vermiyecek her türlü mevzuatı tesis ve tatbik etmek; **Demokrat İşçi Partisinin** esas gayesidir.

Madde 2-Bu gayeyi tahakkuk ettirebilmek için, hattâ kanun vâzının bile tebdil veya tağyir veya ihmâl edemeyeceği, aşağıda yazılı «temel hükümler» in halk oyu ile Türk vatandaşları tarafından kabulünü temine çalışmak lüzumuna Demokrat İşçi Partisi inanır.

A) Hürriyetler:

a) **Fikir ve Vicdan hürriyeti:** Her ferd dilediği ilmi, felsefi veya siyasi içtihadı sahib olmakta tamamen serbest olduğu gibi, tabiat üstü bir varlığa inanıp inanmamak hürriyetine de mutlak bir şekilde mâlikür. Bu itibarla, düşünüş veya

²¹ Parti program ve tüzüğünün iki baskısı mevcuttur. Bunlardan biri 1950 tarihlidir. Diğeri ise daha sonra basılmış olmakla birlikte tarihsizdir. Yayınladığımız metin tarihsiz sonraki baskıdır. Program metninin özgün baskısındaki ifadeleri olduğu gibi koruyarak aktardık.

inanış hususlarından dolayı hiç kimse hiç bir veçhile muaheze olunamaz.

b) Söz ve yazı hürriyeti: Herkes düşünce ve inançlarını dilediği gibi söylemek ve yazmakta serbesttir. Hiç kimse, hususi veya umumi bir zarar hasıl olmadıkça söz veya yazısından dolayı muaheze olunamaz.

c) Okuma ve Okutma hürriyeti: Herkes dilediği şeyi dilediği yerde dilediği kimseden öğrenmek ve kanunların tesbit eylediği ehliyeti haiz olmak şartile, dilediği şeyi dilediği yerde dileyene öğretmekte serbesttir.

d) Birleşme ve Toplanma hürriyeti: Herkes ahlâk, âdab ve temel hükümlere muhalif olmayan herhangi bir gayeyi tahakkuk ettirmek için hiç bir müsaadeye ihtiyaç olmaksızın dilediği teşkilâtı kurmak veya dilediği teşkilâta katılmakta serbesttir. Sükûnu ihlâl etmemek şartile umumi içtima, nümayiş ve grev serbestisi mutlakdır.

B) Haklar:

a) Yaşama ve Çalışma hakkı: Her Türk vatandaşının hayatı mânen ve maddeten Devlet teminatı altındadır. Bu sebeple, hayatını ve meskenini bizzat temin edemiyen kimseleri Devlet himaye eder. Herkes dilediği yerde ve dilediği işde çalışmakta serbesttir. İş bulamıyan vatandaşlara iş ve çalışma imkânlarını temin eylemek Devletin vazifesidir.

b) Bakım: Devletin sıhhi ve içtimai Muavenet Teşkilâtından hastahane, sanatoryum, prevantoryum, süthane ve hastalıklarla mücadele müesseselerinden, İçtimai (Hastalık, kaza, doğum, ölüm, işsizlik) sigortalarından istifade herkesin hakkıdır.

c) Yerleşme ve yer değiştirme hakkı: Dilediği yerde ikametgâh tesis ve memleket dahilinde veya haricinde seyahat etmek herkesin hakkıdır.

d) Siyasî haklar: Seçme ve seçilme hakkından hiç kimse istisna edilemez.

C) Masuniyetler:

1) Ferd masuniyeti: Üst ağır ceza mahkemesinin kararı olmadıkça hiç kimse tevkif edilemez. Her türlü inzibatî ve idari tehdid, tazyik ve fena muamele yasaktır. Şu kadar ki, meşhud cürüm halinde maznun derhal mahkemeye sevk edilmek üzere yakalanabilir.

2) Mesken masuniyeti: Üst ağır ceza mahkemesinin kararı olmadıkça hiç bir sebep veya vesile ile hiç kimsenin evine girilemez.

3) Mülkiyet masuniyeti: Mülk her türlü taarruzdan mâsundur.

Kanuna tevfikan umumi menfaat namını verilmiş bir istimlâk kararı olmadıkça ve bedeli peşinen ödenmedikçe hiç kimsenin malı elinden alınamaz. Ancak, mülkiyet insanı istismara vesile teşkil edemez. Bu itibarla, sermaye ile iş münasebetini Devlet tanzim eder.

Madde 3- **Demokrat İşçi Partisine** göre, esas teşkilât dahil, hiç bir kanun yukarıda yazılı Temel hükümlere muhalif olamaz. Bu hususu temin edebilmek için her vatan-daşa, her Türk hâkimi önünde. Temel Hükümlere veya Esas Teşkilâta muhalefet defini öne sürmek ve bilhassa Yüksek Adalet Divanı nezdinde Temel Hükümlere veya Esas Teşkilâta muhalif kanun, nizam veya kararların iptalini isteyebilmek hakkını tanımak lâzımdır.

Madde 4- Cemiyetin esası aile olmakla beraber, ailenin âciz kaldığı her hususu cemiyetin teminle mükellef olduğuna Demokrat İşçi Partisi inanır.

II. DEVLET TEŞKİLATI

Madde 5-**Demokrat İşçi Partisine** göre, halk hâkimiyeti Cümhuriyetle temin edilebilir. Cümhurreisi tek dereceli ve gizli reyile doğrudan doğruya millet tarafından beş sene için seçilir. Aradan beş yıllık bir devre geçmedikçe aynı şahıs tekrar seçilemez. Cümhurreisi icra kuvvetinin reisidir ve kendi namına hareket eden vekiller marifetile hükümeti teşkil ve idare eder.

Madde 6- Büyük Millet Meclisi Azalan dört senede bir doğrudan doğruya gizli ve nisbi rey ile millet tarafından intihap olunur. Temel hükümlere ve Esas teşkilâta uygun kanunlar yapmak, harb hali ilan etmek, sulh yapmak, milletlerarası akidleri kabul etmek, devlet bütçesini müzakere, kabul ve mürakabe etmek; hususi ve umumi afda bulunmak, Cümhurreisinin muhakemesine karar vermek, Yüksek İktisad Meclisi âzalarını, Yüksek Adalet Divanı reis ve âzalarını, temyiz ve divanı muhasebat reis ve âzalarını seçmek Büyük Millet Meclisinin münhasır salahiyetlerindedir.

Madde 7- Azası, her meslekte en az on beş yıl hizmet görmüş üçer aslı ve üçer yedek üyeden müteşekkil Yüksek İktisad Meclisi dört sene için intihap olunur. Vazifesi gerek hükümet, gerek meclis üyelerinden birinin teklifi ve gerek re'sen Türkiye Cümhuriyetinin iktisadi ve içtimâî faaliyetlerini beş sene için tedvir edecek plânları tanzimdir. Yüksek iktisat meclisi tarafından kanunlaştırılmaları teklif olunan planların ikinci defa müzakeresini Büyük Millet Meclisi isteyebilir. Yüksek İktisad Meclisi noktayı nazarında ısrar eder ve hükümet de yüksek iktisat meclisine iltihak eder ise, ihtilâf Yüksek Adalet Divanıca hâl olunur. İktisadi ve içtimâî plân kanunları beş yıl müddetle tâdil veya ilga olunamaz. Şu kadar ki, en geç dört yıl hitamında ve bir yıl sonra mer'iyete girmek şartıyla sözü geçen plânların tâdili, ilgası veya yerlerine yenilerinin ikamesi caizdir.

III.-KAZAİ TEŞKİLAT

Madde 8-Demokrat işçi Partisine göre Kazaî kuvvet, icra ve teşri kuvvetlerinden tamamen müstakildir. Ve millet namına hareket eder. En yüksek kademede dokuz azalı Yüksek Adalet Divanı bulunur. Vazifesi, temel hükümlere ve esas teşkilâta muhalefet dâvalarına bakmak. Büyük Millet Meclisile yüksek iktisat meclisi arasında tahaddüs eden ihtilâfları hâletmek temyiz mahkemesinin verdiği nihai kararlarda usul kanunlarına riayetsizlik iddialarını tetkik etmek, temyiz âzalarını muhakeme eylemektir.

Madde 9 — İkinci kademeyi Temyiz mahkemesi teşkil eder. Temyiz âzaları en az on yıl asliye hâkimliği veya on beş yıl avukatlık etmiş kimseler arasından Büyük Millet Meclisi tarafından seçilir Temyiz mahkemesinin hukuk, ceza, ticaret ve sulh işlerine bakmak üzere dört dairesi vardır. Her daire bir reis ve on dört âzadan müteşekkildir. Daire reisleri en az beş yıl temyiz âzalığında bulunmuş veya yirmi yıl avukatlık etmiş olanlar arasından temyiz umumi hey'etince seçilir. Her daireden yedi âza bir temyiz mahkemesi teşkil eder. Temyiz mahkemesinin umumi heyeti Türkiye mahkemelerinin bütün hâkimlerini seçer.

Madde 10-Üçüncü kademeyi vilâyet mahkemeleri teşkil eder. Vilâyet mahkemesinin ağır ceza, asliye hukuk, asliye ceza, asliye ticaret ve sulh işlerine bakmak üzere beş dairesi ve lüzumu karar hâkimi bulunur. Davalar münferid hâkimler tarafından hükme bağlanır. Her dairesinin bir reis, bir ikinci reis ve bir de üçüncü reisi vardır. Reis kıdem esasına göre taayyün eder. Reis payesini haiz her beş âza Vilâyet Üst

Mahkemesini teşkil eder. Bu üst mahkemenin vazifesi, münferit hâkimler tarafından verilen ara veya nihai hükümleri taraflardan birinin talebile tasdik veya ref etmektir.

Madde 11- Sulh hâkimi olabilmek için en az beş yıl avukatlık etmek şarttır. Asliye hâkimi olabilmek için en az beş yıl sulh hâkimliği veya on yıl avukatlık etmiş bulunmak lâzımdır.

Madde 12- Her İl'de bir Savcı bulunur. Bu savcı o il halkı tarafından en az on yıl hâkimlik veya 15 yıl Avukatlık etmiş kimseler arasından seçilir. Savcı yardımcısını, kendisi tayin eder. Bu yardımcıları en az on yıl avukatlık veya beş yıl hâkimlik etmiş kimseler arasından tayin olunabilir. Bunlar Savcı adına hareket ederler ve ona karşı sorumludurlar.

Madde 13- Ağır cezalı veya siyasi olanlarla matbuat suçlarında halktan seçilmiş dokuz âzalı bir jüri heyeti bulunur.

IV-İDARİ TEŞKİLAT

Madde 14-İİ, ilçe ve bucakların idaresi, İçişleri Bakanlığınca tayin edilmiş idare âmirlerinin başkanlığında, o yer halkı tarafından her dört yılda bir seçilecek onar kişilik kurullar tarafından yürütülür.

Madde 15- Şehir ve Köylerin idaresi şehir ve köy meclislerine aiddir. Bu meclislerin başkan ve üyeleri her dört senede bir şehir ve köy halkı tarafından doğrudan doğruya seçilir.

Madde 16- Mahalli idarelerin malî ve idari görevlerini kanun tâyin eder.

V-MALİ TEŞKİLAT

Madde 17-Vasitasız vergiler yalnız normal geçim haddini aşan gelirler üzerinden alınır. Kol ve kafa emegile geçinenlerden hiç bir vergi alınmaz. Mütarekki vergi ancak intikal ve sermaye gelirleri üzerine konabilir.

Madde 18- Zaruri istihlâk maddeleri üzerinden vasıtalı vergi alınmaz. Normal tagaddi ve normal giyim vasıtaları zaruri istihlâk maddelerinden sayılır.

Madde 19- Vergiler yemin ile müeyyey beyan esasına göre cibayet olunur. Yalan gere yeminin cezası yirmi yıl ağır haptistir.

Madde 20- Bütçe, millî gelirin muayyen bir nisbetini aşmamak şartıyla, masrafa göre yapılır.

VI-İKTİSADİ TEŞKİLAT

Madde 21- İstihsal ve istihlâkde tevzii iktisad sistemi asıldır. Bu sebeple, kendi saadetlerini bizzat temin edemeyecek olanları himaye maksadile bir plânlı saha tesis olunur. Bu sahaya katılış veya bundan ayrılış serbesttir. Ancak iki yıl üst üste işletilmemiş zirai veya sinai teşebbüsler istihlâk yolu ile plânlı sahaya idhal olunabilir.

Madde 22- Milli servetin çoğalmasına mâni olan iflâs müessesesi plânlı sahaya katılan teşebbüsler için mülğadır. Bunu teminen, iktisadi plân mucibince istihsal ve devlet antrepolarına tevdi edilmiş bulunan emtea mukabilinde, Merkez Bankası para ihracına mezundur.

Madde 23-Ekili ve dikili toprak sahamız köylü kesafetine nazaran kifayetsiz bulunduğundan köylülerin refahını temin edebilmek için onlara sinai ve iktisadi mahreçler aramak zaruridir. Bu itibarla ev, yol, demiryolu inşaatı ve elektrik, fabrika, maden tesisleri için mutedil şartlarla iç ve dış istikrazlar yapmak ve icabında bilâhare bu inşaat ve tesislerin gelirleriyle kapatılmak üzere hazineye avansta bulunmak Merkez Bankasının vazifesidir.

VII-SAĞLIK TEŞKİLATI

Madde 24-Ruh sağlığı bakımından: Her derecede tahsil devlet müesseselerinde parasızdır. Matbaa, okuma ve öğrenme odaları ve kütüphanelerden herkes istifade edebilir. Çocuklar için hususi usûl kanunlarına tabi ayrı mahkemeler ve ıslah müesseseleri kurulur. Hapishaneler mülğadır. Ancak, suçlular bir daha suç işleyemez bir hale getirilebilmek için, yaptıkları zararın iki mislini ödeyinceye kadar mecburi iş yerlerinde tutulur. Mükerrirler hakkında bu tazmin mükellefiyeti hendesi aded nisbetinde artırılır. Ağır cezalı suçlular, zararın iki mislini ödemiş bulunsalar bile, hallerini ıslah ettiklerine kanaat edilinceye kadar mecburi iş yerlerinde tutulurlar. Bunlar hakkında ağır ceza mahkemeleri her iki yılda bir infazın devamına veya teciline karar verir.

Madde 25-Vücut sağlığı bakımından: insan sağlığını korumak, hastalan tedavi etmek üzere gerekli tesisler kurulur. Spor ve tıb nimetlerinden herkesin istifade edebilmesi için bu tesislerin köylere kadar yayılması mecburidir.

Madde 26-Memleket sağlığı bakımından: Sükûn nizamı esas gayedir. Bütün demokrat milletlerle dürüst ve samimi bir işbirliğine dayanan karşılıklı dostluk münasebetleri kurmak, ahidlere sâdik kalmak, insanlığa faydalı her türlü uluslararası tesanüd faaliyetlerine katılmak, Millî varlığımızı tarsin eden federatif hareketleri desteklemek bir insanlık borcudur.

Kaynakça

- Akbulut, Erden ve Mete Tunçay (2013b). **İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne)1919-1926, 3. Cilt Mart 1925-Mayıs 1926**, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
- Akbulut, Erden ve Mete Tunçay (2013a). **İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne)1919-1926, 2. Cilt 1924-Mart 1926**, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
- Algül, Süreyya (2013). "Türkiye'de Sendika Siyaset İlişkisi: DİSK Örneği (1967-1975)" Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**.
- Aren, Sadun (1993). **TİP Olayı (1961-1971)**, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Arsal, Orhan (1955). "İşçi Partisi Üçüncü Genel Kongresi Başkanlığına" **USTE Kemal Sülker Koleksiyonu**.
- Arsal, Orhan (tarihsiz). "El yazısı ile özgeçmişi", **USTE Kemal Sülker Koleksiyonu**.
- Arsal, Orhan (1938a). **Devletin Tarifi**, Konferanslar, Seri 1, Kitap 2, Ankara Halkevi,
- Arsal, Orhan (1938b). **Hukukta Diyalektik Hareket**, Cumhuriyet Halk Partisi Yayını,
- Arsal, Orhan (1955). "İşçi Partisi Üçüncü Genel Kongresi Başkanlığına" **USTE Kemal Sülker Koleksiyonu**.
- Aybar, Mehmet Ali (1988). **TİP Tarihi 1**, İstanbul BDS Yayınları.
- Barkın, Rebi (tarihsiz). "Cedveldeki sendikalar hakkında izahat", **BCA CHPK 490.01.1439.8.1**.
- Birinci Sarı Çizgili Kitap**. (Demokrat İşçi Partisinin İkinci Genel Kongresi Münasebetiyle neşrolunmuştur). İstanbul: Oğur Matbaası, 1953. USTE Kemal Sülker Koleksiyonu.
- Cumhuriyet, (26.5.1952).
- Cumhuriyet, (8.5.1952).
- Çelik, Aziz (2010a). **Vesayetden Siyasete Türkiye'de Sendikacılık 1946-1967**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, Aziz (2010b). **Sina Pamukçu İle Sendikalı Yıllar, Maden-İş, TİP, Türk-İş ve DİSK'ten Anılar**, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
- Demirsoy, Seyfi (1968). "Bir Büyük Sendikacının Ardından" **Türk-İş Dergisi**, Mart 1968, Sayı 61.
- Demokrat İşçi Partisi Programı ve Ana Tüzüğü** (1950). İstanbul: Uğur Basımevi.

Demokrat İşçi Partisi Programı ve Ana Tüzüğü (tarihsiz). İstanbul: Uğur Basımevi.

Gece Postası, (4 Ekim 1950).

Gece Postası, (5 Eylül 1951).

Gece Postası, (6 Eylül 1951).

Gece Postası, (7 Eylül 1951).

Güzelce, İbrahim (1951). “Demokrat İşçi Partisi Lideri Orhan Arsal’la Bir Konuşma”, **İşte Babıali**, Haziran 1951.

Güzelce, İbrahim (1960). “Sosyalist Partisinin Düşündürdükleri”, **Forum**, Sayı 146, 15 Nisan 1960.

Halit Çelenk Arşivi.

İstanbul Barosu Arşivi, Orhan Arsal Dosyası.

İstanbul Vilayet Mebus İntihap Hey’eti Reisliği, Soyadları Alfabe Sırasına Göre İstanbul seçim çevresi Aday listesi (20.4.1954), **USTE Kemal Sülker Koleksiyonu**.

İşçi Partisi İstanbul Namzet Listesi (1954). **USTE Kemal Sülker Koleksiyonu**.

Kaan Kaynar, Mete (2007). **Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri 1923-2006**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Kanbolat, Yahya (1979). **Olduğu Gibi, Eski Türkiye İşçi Partisi Üzerine Anılar**, Hatay: Bayır Yayınları.

Karaca, Emin (1988). “Demokrat Parti Döneminde Komünist Hareketin Kuğu Çılgığı: Vatan Partisi”, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, Cilt 6, İstanbul: İletişim Yayınları.

Koç, Canan ve Yıldırım Koç (2008). **DİSK Tarihi, Efsane mi Gerçek mi?**, Ankara: Epos Yayınevi.

Koçak, Hakan (2009). “İşçi Sınıfının Uzun Taksim Yürüyüşü”, **Toplumsal Tarih**, Mayıs 2009.

Kundakçı, Suat Hayri (2005). **Bir Ömür Bir Sohbet**, İstanbul: TÜSTAV Yayınları.

Milliyet (06.06.1972).

Milliyet (12.11.1958).

Milliyet (13.5.1952).

Milliyet (15.10.1971).

Milliyet (26.08.1969).

Milliyet (27.10.1957).

Milliyet (29.03.1973).

Milliyet, (01.12.1972).

- Robinson, Richard D. (1952). "What's New in Turkish Labor", **Institute of Current World Affairs arşivi**, 15 Mart 1952.
- Sargın, Nihat (2001). **TİP'li Yıllar (1961-1971) Anılar-Belgeler II**, İstanbul: Felis Yayınları.
- Sosyalist Kültür Ansiklopedisi** (1980). "İbrahim Güzelce", İstanbul: May Yayınları Cilt 7.
- Sülker, Kemal (1980c). "Kuran, Üzeyir", **Sosyalist Kültür Ansiklopedisi**, İstanbul: May Yayınları, Cilt 7.
- Sülker, Kemal (1975). **Sendikacılar ve Politika**, İstanbul: May Yayınları.
- Sülker, Kemal (1980a), "Babaoğlu, Nizamettin", **Sosyalist Kültür Ansiklopedisi**, Cilt 6, İstanbul: MAY Yayınları.
- Sülker, Kemal (1980a). "Türkiye İşçi Haklarını Koruma Cemiyeti", **Sosyalist Kültür Ansiklopedisi**, Cilt 8, İstanbul: MAY Yayınları.
- TİP (1961). **Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü**, Ankara: Doğu Ltd Şirketler Matbaası.
- Tunaya, Tarık Zafer (1952). **Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952**, İstanbul.
- Tunaya, Tarık Zafer (1986). **Türkiye'de Siyasi Partiler, Cilt II**, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Tunçay, Mete (1992). **Türkiye'de Sol Akımlar-II (1925-1936)**, İstanbul: BDS Yayınları, 1992.
- Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi** (1996). "Basın-İş", Cilt 1, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi** (1998). "Kuran, Üzeyir Avni", İstanbul: Kültür Bakanlığı Tarih Vakfı Ortak Yayını, Cilt 2.
- Ünsal, Artun (2002). **Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Varuy, Nebil (2010). **Türkiye İşçi Partisi, Olaylar-Belgeler-Yorumlar (1961-1971)**, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
- Vatan Partisi Tüzüğü ve Programı** (1954). İstanbul.
- Yeni Sabah** (27 Şubat 1950).